1053

॥अथश्रौतप्रायश्चित्तचंद्रिकाप्रारंभः॥

॥श्रीगणेशायनमः॥ ॥पंचशरवैरिसंवितमगणितगुणंगणेशजन्मपदं श्रेचितदं
गंतकंचनकल्पामिशोलिमोक्षमं १ वौधायनावताएयतयः सारायमेनतिः
चिंदवरायगुरवेनिक्षरेस्कमुमुक्षवे २ श्रौतकर्मसुत्रमप्रमादीत्यामकरणाभा
त्यथाकरणस्यवामनाविनत्वेनकर्मणामणंगत्वापतिशंकपालोकानामप्रवृत्तेर
ज्ञात्यानुष्ठानलक्षणप्रामाणंप्रसज्यते श्रतोकरणान्यथोकरणदोषदृष्टान्यपि
कर्माणिकृतप्रायश्चित्तिमागातिनवंतीतिकर्मनिर्वाहकाणिप्रायश्चित्तान्युच्यंते रामः
यथाऊरुराचार्ययदाः प्रायोतिनाशपर्यायः सवाथकरणाज्ञेवेत्र श्रन्यथाकरणा।
द्यापितसंधावितिरुच्यते तानिहिविधानिमंत्रात्मातानिगणान्मातानि मंत्रलिंगोः १

नाम्नातानिमंत्रांश्रातानि श्रनिर्गीर्निरित्यादीनिगणेनाम्नानिगणान्मातानि
मिदागणादीतिप्रायश्चित्तहोमकालान्वयः प्रधानसोविष्टकृत्समिष्टयजुषामित्ये
वमादयः इष्टिरूपाणिप्रायश्चित्तानिज्ञयक्रांतेष्टसमाप्तायानवंति होमसाधन
पात्रानुक्तोजुश्च चतुर्गृहीतामिदिविशेषानुक्तोजुह्वामेकगृहीतं वदिकिशेषानु
क्तावादवनीयः कर्तविशेषानुक्तोध्वर्युः कुर्ममध्वर्यतिनानिप्रायश्चित्तानितु
श्राज्येननवंति श्रन्यत्रस्मार्त्तवसंस्कृतेन स्रुक्कुरुवसंमार्जनमपितत्रस्मार्त्तव
देवतामन्त्रवद्दोहनछेदादिवर्जितेषुइष्येषुपुनर्दोहनादिनकर्त्तव्यं यतश्चमंत्रव
संस्कारसंनवस्ततएवसेनाराः कर्त्तव्याः श्रतियत्रसंस्कारेषुप्रायश्चित्तमात्रंकर्त्त

Digitized with financial assistance from the Government of Maharashtra on 11 June 2017

क्रमिति केचित् अतिपन्नसंस्कारप्रायश्चित्तकर्मण्यपि अतिपन्नांसंस्काराः समं
त्रमावर्त्तनीपाऽतिकेचित् अनयोःपक्षयोरुत्तरः साधीयान् शिष्टपरिग्रहीतश्चत
थांत्वकात्यायनः स्त्रीत्रेपिष्टेतथांत्वनेमात्रायेमार्त्तिकेतथा पश्चान्मंत्रप्रयोकव्या
मंत्रायज्ञार्थसाधकाऽति सर्वत्रवऽपरिस्तृतापितंग्रास्वादिकंयद्यधस्तात्पतति
तर्हिब्रह्मप्रतिष्टेतिमंत्रेणर्षवद्यथास्थितं तत्रसंस्थाप्यतथैवसुवाऽऊतिमुऽऊयात् आ
श्रावणश्रावणश्रावणवषट्कारेषुमंत्रांतरमन्यूनातिरेकेसतिआश्रा
वितमस्याश्रावितमितिसुवेणजुऽहुयात् यष्टव्यदेवताश्चऽस्थानेऽपष्टव्यदेवता
श्चेद्धोमेसकालमेवस्मरणेपुनः सम्यगुच्चार्ययद्देवाऽतिसुवेणजुऽहुयात् हो

रुमः

२

ताश्चेदयष्टव्यदेवतामावाहयेत्तयेत्पत्रस्मरेत्तत्रेवांछायमनसायष्टव्यमावाह
येत् आध्वर्युयागकालेचतुर्गृहीताजपेनायष्टव्यदेवतायागंकृत्वाग्राहनक्रमेणे
पष्टव्यंदेवतांयजेत् अत्रसर्वत्रयद्देवाऽतिस्रुवाऽऊतिः श्रोक्षणीप्रणीतादीना
मंशुस्कंदेसंस्रावेवाग्नापोहिष्टेतितिसृभिरारभ्यतंतमऽइत्स्रुवाऽऊतिस्तऽऊयात् क
मीरेनसमयेरविर्मेघादिनिरुद्धरूपश्चेदुऽउत्यंचित्रमितिस्तुवाऽऊतीनुऽऊयात् एतन्मा
मान्यघायश्चित्तं यत्रसूर्यार्द्रादर्शनेप्रायश्चित्तविशेषोवक्ष्यतेतत्तत्रसएवकर्त्तव्यः
अमाधानेतंऽसूर्यग्रहणेप्येतत् सूर्यचंऽमसावितिषड्भिः सुवाऽऊतयऽइतिकेवि
त् उदुत्यंचित्रमितिसूर्यग्रहणेनवोनवोनवतियमादित्याऽतिचंऽग्रहणऽइतिके

केचित् यजमानर्त्विजामकामतोतैः रैवतनेऽहंममेवरूपेणत्वामीत्येतास्रुवा
ऊ तीर्जुहुयात् पिंडपित्रयज्ञलोपेचतुर्गृहीतेनसप्तहोत्राहोमइत्येकेसोमेघं
गविन्नेशेसर्वैर्होतृभिः प्रत्येकंचतुर्गृहीतैर्होमैः आरभ्यघृतमात्रस्रुचस्रुवं
शेविन्नेष्टिंकृत्वापुनर्यागः यश्चयइतिसंकल्पानंतरंन्नशेत्रेधातवीर्यंकृत्वापुन
र्यागः श्रंगविन्नेशेप्रायश्चित्तमेवनपुनर्यागः यज्ञमध्येनयहेतौनयोवासमुपस्थि
तेयइंद्रस्वसिदाइत्याभ्यामनुवेणजुहुयात् स्रुचंतन्नयेकंवित्कालंरिलंब्यर्त्ते रामः
शेनयवशिष्टंकुर्यात् विन्नेशेसतिविघ्नेशप्रायश्चित्तंनेतेस्रुचाजुहुयात् यज्ञेषुषोडु ३
धानिगदोयदिममंऽमध्यतराऽचारनेदाः यथाविहितवाक्यहानस्वरहानपदा

तरलोपेष्वाज्ञानीगीर्न्निरित्येषासूचूत्विजांकाकामतोरेतः पातेप्येतत् यजमानस्यत
स्मिन्मतिप्रातयतीष्टिः ऊतरहविष्मनयोपमितोचंत्रोऽग्नेसत्वनोऽग्नयेऽप्येतास्रुवा
ऊतीऊत्वापुनरदापयेत् एकद्याद्यवदानवैकल्येचतेनेष्टंतत्प्रायश्चित्तं
कृत्वापुनरवदायायजेत् हविर्देवताधर्मप्रयाजयाज्यानुवाक्यादिव्यत्यासोर्प्यते
ऊत्वामिंदाऊतीर्जुहुयात् एतत्सामान्यंविशेषोवक्ष्यते प्रधानहोमास्त्यागंगाकरणे
स्मरणेपुनः करणं प्रधानहोमानंतरंस्मरणेप्रायश्चित्तमेव याज्यानुवाक्यावंत्यासे
वान्यतरयावाप्यागेजानेप्रायश्चित्तमेवनपुनः करणं होतानुष्ठुर्वेणसत्यस्तामम्प्र
वजयेत् स्रुचरितांपुनर्न्नयेत् स्रावदानात्स्रागयष्टयानुवाक्योक्तोस्मरणेसनिय

ष्टयानुवाक्योवदेत् यागात्त्यागयष्ट्ययोक्तौस्मरणेसतिष्टयायाज्यावदेत् अव
दानानंतरंस्मरणेऽयष्ट्वामिक्षांपुनर्यष्ट्वाथयजेत् स्विष्टकृदनंतरंस्मरणेत
त्कर्मसमाप्यसूर्यादानादितःपुनर्यागः आज्येनवीयागा नैमित्तिककाम्ययोरावृत्ति
रेव आत्मसर्वत्रत्वनःस्तृत्वंनइत्यंतेमिंदादिगणः त्वनःसत्वंनादत्येतेचनुयाम्
र्वनदवीकूर्चर्वपवित्रपरिस्तरणप्रस्तरबर्हिः परिधिविधृतीध्मावेषनाज्यादि
संभारप्रवर्ग्यमृदादीनांदाहादिनाशोसातिविरामत्राक्फदहतीवाइर्वपरिस्त
ज्यतज्जातीयसन्यविधापस्वस्थानेनियोजयेत् स्वमंत्रेत्यपामित्रजापतेनत्वदि
त्येताभ्यांस्रुवाज्यंतीजुहुयात्पवित्रनाशोमिंदादिगणलिंगंतिकेचित् पुराप्रयाजे

मः घागंगाएरागुंपरिधीनांबर्हिः पातेमातयोमायज्ञस्यदितिमंगारंस्कृतमस्त्र
केनिधायाध्वर्युंयजमानंवमहिरंसीरितिपुरस्तात् याव त्राध्वर्युंयजमानंत्रया
णंचमाहि सीरितिदक्षिणतः पतने अध्वर्युंहोतारंपत्नीयजमानंचेतिपश्चात्पत
ने अध्वर्युमाग्नीध्रपशून्यजमानंचेत्युदक्पतने उत्तरसद्मन्नंगाइतंगारमाहवनीये
क्षिपेत् ततइमंजीवेभ्यइतिस्रुवाऊतिः पिंडपितृयज्ञप्रजायोयंगाकरोमेइष्टमइं
ष्टोवास्तीष्वस्रुवेणंजुहुयात् वाऊतिः अज्ञातकरणेविशिष्यान्नेदंप्रायश्चि
संकर्तव्यमित्यज्ञानेवान्यनाज्ञातंपुरुषसंमितमित्याभांसुवाऊतीजुहुयात् इध्मा
बर्हिःप्रयाजानुयाजानांन्यूनातिरेकेयत्याकन्नेतिस्रुवाऊतिः हविषांकिविस्कंद

मेदभ्यनातिरेकेशुस्रुवेणेमिदांऽकृतीर्जुह्वयात् स्वाहाप्सकंदेभ्यःपतयेस्वा
हेतिस्कन्नमनुमंत्रणंकृत्वामिदांऽकृतीर्जुह्वयात् अवशिष्टेनप्रचरेत् अज्यसात्रा
प्सकंदेभ्यःपतयेस्वाहेतिस्कन्नमनुमंत्रणंकृत्वामिदांऽकृतीर्जुह्वयात् अवशिष्टे
नप्रचरेत् अवशेषणावेमंत्रवल्निर्वापादियजमानाध्वर्यूनि मील्यावेक्षणां
तंकृत्वोत्पवप्रभृतोदरेआस्तीर्यवर्हिषिवाग्यविन्नेनिक्षिप्यप्रचरेत् सात्राप्येषि
मंत्रवद्दोहनादिकंतर्वेयावदंततत्कालसवकृत्वातेनप्रचरेत् सर्वत्रानिन्नेकृ
तिघायश्चित्तं सर्वत्रध्रुवोपायनानंतरंब्रह्मप्रतिष्ठेतिध्रुवाजुहोनजुह्वयात् सतत्सर्व
प्रायश्चित्तसंज्ञकंनित्यमाऽऽधायाः नैमित्तिकमाहगालवकिःतुरगखुरविस्तारंघृ

गुलोर्ध्वप्रमाणंकपालवपूनंभवति तत्रयथोक्तसंभारोधिकोपधानेभ्योय
धानेकपालानांपरस्परसम्पेडनानावेद्यात्तिनिराहवनीयेस्कवाऽऽकृतीर्जुह्वयात्
हविषामष्टेरुडीयस्वाहेतिजुह्वयात् विदग्धेहविषिनिरूप्येस्वाहेतिजुह्वयात्
मिदांऽकृतिगणोवा विदग्धेपधानस्विष्टकृदिडावतुर्धाकरणपर्यंतेसंभवतिहविषि
नप्रायश्चित्तं पधानमात्रलाभेयथोक्तंप्रायश्चित्तं पधानालाभेविदग्धंजलेघास्यमिदां
ऽकृतीऽकृत्वाभूर्यादानादिमः पुनरभ्यहविर्निरूप्यजेत् आज्येनवायजेत् कास्यनो
मित्तिकयोःपुनर्निर्वापसवहविषः पुरस्ताऽऽमेकेगृह्यस्वाहेतिजुह्वयात् दक्षिणे
पमाय पश्चाद्रुणाय उत्तरतःसोमाय सावीमुदिक्षूत्तमेकेसर्वविदिक्षूत्तमेकेया

हुतिः सर्वास्वेकेमिंद्रादिगणोवा हविषांसंस्त्रविद्दादशगृहीतेतदुर्गादिगणः
उद्वास्यमानेषुहविः सुयतनेविदलंखंडशः दृष्टावेविरीर्यान्यत्र पतनेविपर्या
सेपरस्परंसंवधानेनोद्वासनेव्याहृतिभिः स्रुवेणजुहुयात् जुह्वायावद्भूसंव्याह
तीर्वत् वेयुत्कृत्करयोरंतरेणोदगास्याउनरागछेत् गमनागमनयोर्मध्येध्रेस्वास
विच्छेदोनकर्त्तव्यः ऋग्भ्योभूः स्वाहेतिगार्हपत्ये यजुर्भ्योभुवः स्वाहेतिदक्षिणा
ग्नौ सामभ्योसुवः स्वाहेत्याहवनीये सर्वभ्योवेदेभ्यःसर्वेभ्याहृतिभिराहवनीये सोमा
ग्निहोत्राभ्यांसमन्त्रसर्वत्रप्रोक्तेस्मार्त्तेचानुक्तेप्रायश्चित्तस्थलेसुवेणव्याहृतिहोमः
: अतएवायंसर्वप्रायश्चित्तसंज्ञकः अग्निहोत्रेमनस्वतीसर्वप्रायश्चित्तं सोमेमिं

दाऽऽहुती जुहोद्यज्ञोद्वासनकालेतत्पतनेविज्ञारणेखेडनेउत्थानयनेउत्थानाभावे
वासर्षणेवेमनेसंदनेसतितमुद्वासयदारुणाग्न्युत्पत्तौर्णयामाद्याकिंचिद्द
र्शनास्तीर्यतत्रासाद्यकिमुत्पतसिकिमुकिमुत्प्लवेष्ठाः शांतः शांतेरिहागहि अग्नेरो
यज्ञियोभूत्वासीदसदनंसूमासीदसदनंस्वमित्यग्निमंभ्रह्मणेगांवरंदत्वांतर्वे
द्यामासादयेत् व्याहृतिभिर्ऋत्विक्भ्यासेनव्याहृतीश्चवेदवेयुत्करयोर्मध्याउनर
तोगत्वांगत्यकर्मप्रपद्यते एतस्मामान्ययतनाकश्चासेनव्याद्यसुनिमित्तेषु उद्व
र्सनमगतनक्षेदनसर्पणेषुविशेषेण ध्रुवोद्वास्योद्वर्सकुनेस्खनाशः वियनेप्रजाना
शःक्षेदनसर्पणयोर्यजमाननाशः तत्रोद्वर्सनेसतिश्रुवोक्तसमायाप्रायश्चित्तंकृत्वे

ष्टिसमाप्यघृताभिमर्शनेजेत् तत्राग्नेहीतानिषसादायजीयात्साध्यामेईवहतिमित्यनु
वाक्यायाजेविपनेसति सर्वोक्तसामान्यधायश्चित्संकल्पातामिष्टिसमाप्यतंतुमतो
यजेत् तंतुंतन्वन्तंतुंस्वयंकुर्वाणोनइतिसुरोनुवाक्यायाजेनेदेनेसत्युक्तरीत्यास्वयं
कुर्वाणः सुगमश्चयावेतिगाश्चगोरथंनः शोभुवानःप्रत्नइः सधस्थमनुयजूंषिपा
नेआतुर्तमग्निर्दिव्यंततान तामिष्टिसमः प्रायुष्मत्यायजेत् तत्रयुष्टेविश्वतोद
धदायुर्दक्षायेऽनिभवतः सर्पणसतिनक्षत्रमत्रेणायुः कामेष्यावान्यानिरायु
करीत्रिरिष्टिनिर्वायजेत् यागानंतरंमायुर्हिकरमंत्रजपहोमाविकर्तव्यो उद्वा
सनकालादन्यत्रपतनाहोमतिमिंदादिगणः अक्षीक्षिसंहविःस्फुटितमपेरन्न ७

त्रपतितंचेन्नदार्पिमिंदादिगणः प्रधानयागानंतरहप्येषः यजनादोप्रधानहवि
षोन्यहविषः पतनादौ श्रद्धाहीनेस्वरमाणैः कृतेकर्मणिचप्रणवेनव्याहृतिभिश्च
स्रुवेणजुहुयात् नीलमक्षिकादंशमशकमत्कुणश्विरश्वेलरक्तिपूकामलीपिं
डकरकीटमार्जारनकुलारवुकाकर्मक यसज्पंतककीटशिग्रनवपुरुषकुतल
पुरुषकुष्टदीर्घरोगिमुविस्वदमुखलद्दणग्रामकुक्कुटश्वरासनेपेतरन्येरेतादृ
शैर्वसारेतोमप्रक्रिमिविण्मूत्रकर्णनासादंतक्लनरवस्नेष्मश्लेष्मादिभिर्हृ
मलैरजस्वलासूतिकाव्रत्यपतितचांडालपवनादिभिरन्येरेतादृशैः स्पृष्टंयद्
तिस्यंतमरणस्थलश्मशानचांडालघधिष्ठितविष्ठायुपतितस्थानस्थितंहविर्

ष्टेनवति उष्टंदविर्जेलेक्षिष्यामिंदैव्याहुतिनिश्चक्रुत्वाग्न्यादानादितः पुनःक
र्मेवर्त्तयेत् आज्येनवायागः आज्यपक्षेनिर्दाक्रुतीर्मनसतीवक्रुर्य्यात् औपधा
व ज्यपाद्दिसोमपशोरंवीषितेषुयद्दिस्मतनष्टंवापुनर्निरूप्यजेत् एकस्मात्मानं त
त्रविशेषः नागिन्येदेवतायेनिरूप्योक्षणादिप्रआनागिन्युत्सेवेनपरक्तकर्मणि
उन्नमप्रयाजात्त्वापिस्मतस्मरणेसतिभुवः न्यग्न्यादानादिविस्मतदेवतायैनिरुप्य
णोनयोः सहयागः कर्त्तव्यः पूर्वकर्मसमाप्यवान्वाधानादितः कर्त्तव्यः आनागिने राम:
निरुप्यनागिन्याःस्प्रतिश्चेत्तदानिरुप्तमप्रमुष्मैत्वेत्यनिरुप्तामुष्मैस्वाहेतिमर्वमग्नौ८
जुक्रुयात् तन्नपद्दोदेवाःस्वनोग्नयेसत्वनोग्नयेइतिस्रुवाक्रुतीर्जुक्रुयात् रात्रदा

सारनात्त्वाग्नेदितव्यः आसादनानंतरंस्मरणेसतितद्वविरिष्ट्वापुनर्विस्मतदेव
तायैनिर्वपेत् तत्रमिदाक्रुतीर्व्याहृश्चजुहोति उष्टंदविः स्मरतस्पेवएथग्नागो
नमर्वस्य अनुब्रूहीत्यन्नानागिन्युत्सेखेहोतर्पप्यनागिनिपुरोनुवाक्यामुक्रुवति
प्रागवदानात्स्मरणेसतिचतुर्गृहीतेनक्रुवार्ज्येनयागः कार्यः अवदानानंतरंस्मर
णेसत्यनागिनीमिष्ट्वापुनरवदायनागिन्यायागः कार्यः स्विष्टक्रुदनंतरंस्मरणेग्न्
पादानादितः पुनर्निरूप्यजेत् आज्येनवास्विष्टक्रुदनंतरंयागः समिष्टयजुषो
नंतरंस्मरणेपुनरन्वाधानादितोयागः पयःपशुसोमानांदोहनोपाकरणानिपवं
गानिनिर्वायस्थानीयाति एतेद्यनागिन्याः समुत्सेखेस्रुवन्यायएव तत्रपत्नीविशो

वज्यते यद्युपाकरणसमयेऽग्नाग्निमुच्चैखः स्यात्संज्ञपनात्प्राक्स्मरतिवेदमु
पेत्येतिपशुमग्निमंश्चाग्नाग्नेयंतंपशुजीवंतमुत्सृजेत् संज्ञपनानंतरंस्मरणेसति
नाग्नेयेपशौरंतमुपाकृत्यपूर्वयशुवपायागंकृत्वाद्वितीययज्ञोः संज्ञ
यनांतकृत्वाप्रथम पशुपुरोडाशंगयागंवपास्थिष्टकृद्यागंचकृत्वाद्वितीयपशुक्त्वा
यागादिस्विष्टकृदंतंविधायोभयोः सदेडांकुर्यात् निर्देडामितिकेचित् अत्रसर्वत्र
निंदाव्याप्तिहोमः प्रायश्चित्तांस्विष्टकृदंतंस्मरणेपूर्वकर्मसमाप्यपरपशुया
गः कार्यः प्रायश्चित्तमेतदेव वैतार्यदाहादिनापशुनाशेमत्याज्येनेष्ट्वानर्यागः॥

कार्यः पिपीलिकमक्षिकामशकंक्षुद्रकीटाद्युपहतेतद्दृष्ट्वाद्विरमुक्ष्यपवित्रेणो
त्पूयतेनयागंकुर्यात् मात्रापार्थमुपाकृतावेक्षणः सर्वेविधयेयुः कार्यंदोहार्थप
यश्चेत्रप्राप्यतेयथकथंचिन्नासामेवगवांकिंचित्पयोदुग्ध्वातस्मिन्पयसियाग्स्य
यींतंजलमानीयमात्राप्यदधिस्थापनस्थानेनिधायरक्षेत् प्रातरग्नेयंनिरूप्यवाय
वेवीहीन्निरुप्यतंडुलकरणंतंकृत्वाविनज्याग्नेयंपुरोडाशमधिश्रित्यसार्यदोह
पात्रपूर्वस्थापितयोर्मिश्रजलमानीयताभ्यांपवेत् तिरुक्षांस्तंडुलानिक्षिप्यायवां
गृह्णीयात् नतत्रचरुधर्मोः ययः प्रतिनिधित्वात् उपांशुयागानंतरवायवेयवाग्यं
जेत् वायोशानव्रयामीत्यनुवाक्यायाज्ये ऊक्तानुमंत्रणं मात्राप्यवत् ततः पुरोडा

ग्नामैडं प्रातर्दोहपयश्चावदाययजेत्तनपुरोडाशप्रातर्दोहाज्यो अत्रमिदाऊती
प्रायश्चित्तं प्रातर्दोहार्थमयाकमवत्सायदिधयेपुस्तदाप्येतत्प्रायश्चित्तं कपिय
याधयेमुञ्चेदवज्ञिष्टागाऽःध्यायागकुर्यात् स्थलीजदोहेकतेदविः पर्यासयपः
प्राप्तेनप्रायश्चित्तं कृतेपिसायंदोहेतत्पयानष्टंयदितदेडापवामरेडप्पवाव्रीही
न्निरुप्योपवसेत् प्रातस्तेषेवव्रीहिघाग्रेधयंनिरुप्यैंडंमादेडवाप्रकृतंनिर्वपेत्
ततःप्रातर्दोहमैंडंमादेडंवा स्वाधिवनादिकपालोपधानंतेरुत्वाग्नेयोष्टाकपा
लान्युपधायतदुत्तरतःप्रकृतैडैकादशकपालान्युपधायतदुत्तरंपुनरैंद्रोणिमा
हेंद्राणिवैकादशकपालान्युपधायसंवयनादिरुत्वापुरोडाशानधिश्रित्यपाग

रामः
१०

पर्यग्नीकृत्वाग्नेयोयांशुपागानंतरंप्रकृतमैंडंमादेडवापुरोडाशमवदायद्वि
ःश्रृतस्यावदायपुनरैंडमादेंडंवादधिस्थानीयपुराडाशमवदाययजेत् कर्मसमा
याऽनरन्वाधानादिदर्शपतनादिनेयागः कर्तव्यः तत्रमिदाऊतिप्रातरयः
प्रायश्चित्तं प्रातर्दोहनाशे येवंकृत्वाप्रकृतपुरोडाशप्रातर्दोहस्थालीपाकपु
रोडाशादधासहयागः प्रायश्चित्तमेतदेव प्रतिदोहंदेधाविभज्यान्यतरंदातव्यं
वासहयागः कर्तव्यः सायंप्रातर्दोहोत्रशोयातांतदैडमादेंडंवायंचशरावो
दनपर्यासव्रीहिपारावेणनिरुप्यश्रपयित्वापुरोडाशेनसहयागंकार्यः वरुध
मानजवंत्योदने सात्राप्यप्रतिधित्वात् येषांतेमतेप्रायश्चितरूपंनित्यंकर्मतेषां

मंतेनिम्नकर्मत्वात्स्रुतिनिधित्वानावाच्यरुधर्मोऽत्रापिनवंति तत्रसुचाज्ञारावेण
वाचनुमुष्टिनिर्वापानंतरंध्रुवेडाग्निश्रयेत् स्रुतिनिधित्वपक्षेज्ञारावेणतिर्वा
यः यागोपिपृथगेवनिम्नकर्मत्वपक्षे एतऊर्ध्वंनवति अंगाराधिवपनंस्थाल्यधिश्र
यणंतंडुलपक्षेपनिर्वारणोद्वासनानिघाराः स्रुमंत्रानवंतिवरुधर्मोः चरुधर्माना
वेसत्येतेनिर्वर्त्तंते ऊतीनुमंत्रणंसात्रायवत् म्निम्नकर्मत्वपक्षेपिकर्मसमाप्तंस्व
वस्तोयसोर्यागः प्रायश्चित्तंमिदाव्याहृतयएव स्कंदनेप्रायश्चित्तमुक्तमेव तद्वा रामः
सनकालेस्कंत्रेपिप्रायश्चित्तविशेषउक्तः सात्रार्थंतप्तंमानंयत्किंचित्तमग्नेवीहिः
स्कंदेद्यागादिपर्यंतंनवशिष्टंस्यात्तदावशिष्टंसात्रार्थंगृहीत्वागत्यावल्मीकवृ ११

पांडवजापतेनत्वदेतान्यन्य इतिऊत्वातूष्णीमुपयम्यान्याभ्यर्थंपुनर्दोहंकुर्यात्
अथातुस्रिलंस्कंदेद्वेघागार्थंपुनर्दोहमेव ननल्मीकवयायामवनयनोपस्थाने
उभयोस्रेकेनस्कंदेद्यनस्रिस्कंदप्रायश्चित्तंकार्यं यदिसान्नाप्तंकोटोयदृतस्था
नमध्येगोनांतिमेनवापलाशपर्णेनमर्दीद्योः पृथिवीतिपरिधींस्त्रिरुत्वा पुनर्दो
हंकुर्यात् परिधिस्त्रंदः परिधिस्थानोपलक्षकः एतद्यागकालात्प्राग्वेदितव्यं
यागकालेफीटाद्यापन्नेलोकेकदधिपयोनिधायसात्राप्योयकारकमंत्रा
न्पठित्वातेनयजेत् इतिमध्येप्येवं यागकालेऽयागकालेपिअत्रप्रायश्चि
त्तंमिदाव्याहृतयः यदारण्योः समारूढवह्नीनांमुञ्चिदीधापहतिः स्यात्तदाग्नि

त्वाग्नीन्चिदित्यमनस्वत्याचतुर्गृहीतेनाज्येनाहवनीयेजुहुयात् आत्मसमा
रूढाग्निर्यदिनोजनीदिकंकुर्यान्नदारुणोलौकिकाग्नोवउपावरोहजातवेदइ-
त्यवरोहाग्नीन्चिदित्यमनस्वत्याचतुर्गृहीतजुहुयात् यद्यग्नीनांकुड्योपघातः
स्यान्नदारुवेस्तोतिवह्निसमिध्यतेनेत्यनुवाकृतिंजुहुयात् मूत्रविड्वेतश्चिताकाछ्
श्लेष्मश्यमृतकर्षटास्थादिनिरमेध्येरग्निसंसर्गसमारोप्यमथित्वोपवमानेष्टयाय
जेत् तत्रोपवमानःपवित्रःअग्निःपावकःअग्निःशुचिरितितिस्रोदेवताः यद्य रामः
ग्नीरजस्वलास्पृशतितदासमारोप्यमथित्वाग्नीन्चिदित्यग्नयेशुचयेऽष्टाकपा १२
लंनिर्वपेत् चंडालपतितरजस्वलासूतिकास्पर्शेग्नीनरण्येचतुष्पथेवासंत्यजा

धानकर्त्तव्यमितिकेचित् तेषांमतेरजस्वलास्पर्शेसतीष्टिरूपंप्रायश्चित्तंयद्दिहि
तंतच्चतुर्थदिनेस्नानानंतरेस्पर्शेसतिवेदितव्यं अतएवाचतुर्थदिवसेतस्पा
वह्निस्पर्शेनाधिकारः यद्यन्याग्निषुस्वाग्निषुभ्रायज्ञेतदासमारोप्योवेदमाय
थित्वाग्नीन्चिदित्यंवैश्वानरीयामिष्टिंकुर्यात् तत्राग्निर्वैश्वानरोदेवता लौकि
कैरग्निभिरन्यदीयेवीमंसंस्पृष्टेष्वग्निषुसमारोप्यादधसायमथित्वाग्नीन्चिदित्या
ग्नयेविचित्तेयग्नयेवतपतयेखरोडाग्नामष्टाकपालंनिर्वपेत् तत्रवितेविष्ण
ग्नातजजामाः त्वामग्नेमानुषीरीलत्नेत्वमग्नेवतपाअसियद्यावैयंप्रमिनोमेति
इंद्रश्रोनुवाक्यायाजानवंति सर्वत्रविहितहोमंयथाकालंनकरोतियेत् अ

नुदितेसूर्योयद्दिदितंउदितेसूर्येयद्दिदितंतद्विपरीतंकरोतिवेत् दिवासमाप्यनीया
१२ नांरात्रौसमापनीयानादिवासमाप्तिंकरोतितत्रसर्वत्रमनस्यत्यावतुर्गृहीतदोमः
यः मोदरज्येष्ठभ्रातर्यकृतदारेकनिष्ठउद्वोढासपरिविन्नेकः ज्येष्ठपरिविन्नक
ल्यादातापरिदाता परिदानविवादात्पूर्वमपिकन्यामदीयेतिवाङ्मात्रेकंन्या
यः करोतिसपरिविविदानः खंजवामनकुब्जगद्दजडान्धातजात्यंधबधिरम्
ककुष्टदीर्घरोगिपतितेनेष्टिकसंन्यासिषण्ढन्यतमज्येष्ठभ्रातरिपरिवित्तादिदोषो। रामः
ष्टोनास्ति यः सोमधमतिसमोमधामी अथोविविक्तसोमः सोमातिपावितः नक्षपे
णुयोयुक्तमेणनक्षयतिसनक्षांतरितः यथाविहितंनक्षपमकुर्वन्नक्षयरहितः अरंय १३

ज्ञेज्येष्ठोवोयन्तंकरोमीतिसपरियष्ठाज्येष्ठः परीष्टइत्युच्यते एतेषांसप्तर्षिसतिवक्री
नांमनस्वत्याचतुर्गृहीतदोमः शूद्रादयोद्विपदाः मर्कटविडालखरकीकसगृध्र
शुकीदसरीसपादीनेवक्रीनांमृत्विजांमध्यतः कर्ममध्येतोगमनेसविद्यादगृहीते
ऽर्णमनस्वतीमहाव्याहृतीश्चेतिजुहोति अनोवारथोवावक्रीनांमतोगच्छदीहव
नीयमुद्धाप्यगार्हपत्यादग्निंयदग्रेऽर्वामितिघणीयत्वमग्नेसप्रथाअग्नीतिवक्रिमुप
स्थायपाथिकृतीष्टिंकुर्यात् अनड्वान्दक्षिणादेया कर्ममध्येवेदतोवारथोवाग्ना
नांमध्यतोगच्छदाहवनीयोद्वायनादिकंकृत्वो,मनस्वत्यावतुष्पदामांवागग्नेस
तिग्निदादिगणः द्वादशगृहीतेनउर्गादिगणोवा एतत्कर्ममध्येवेदितव्यं वक्री।

नमेकदेशायद्वारेमनस्वती अग्निहोत्रेघ्राय श्रित्तमुष्यते अनुहतआहवनीयेदि
१४ रस्तपातितदादर्नेणहिरण्यंवध्वाघ्रतीयांदिशिलंबयेत् आहवनीयाधीविनज्यदक्षि
णाग्निंप्रणीयपात्रासादनादिकंकृत्वागार्हपत्यदक्षिणायीपरिषिच्यस्रुविरधिश्रय
णादिदग्राहोत्तजपांतंकृत्वादर्नेणहिरण्यंवध्वाचपरिकर्मण्यग्रेदरतिमवितप्रा
हृदविद्वान्ब्रह्मणेवाचात्वेतिदक्षिंहरमितितमन्वादध्वर्युर्हविर्निर्विपेत् हविरनम्मैप्र
दायपरिकर्मिहस्तादिरण्यंगृहीत्वादक्षिस्थानेनिधायापसार्यब्राह्मणहस्ता रामः
दग्निंगृहीत्वामंत्रेणाग्निंप्रतिष्ठाप्यममंत्रंवह्निंपरिषिच्यपरिस्तीर्यहविरासाद्यसमंत्रं
समिधमाधायययोक्तमाज्यंहुत्वाग्निहोत्रंसमाप्यवरुणेष्टिंकुर्यात् तत्रवरुण १४

अरुः ईर्ममिवरुणतत्वायामीत्यनुवाक्यायाज्ये इष्टिकरणमस्मिन्नेवाग्नौभनरु
द्धतेवाग्नौभवति घघनुद्धतेस्वेग्नौभवेदुदयस्तदाज्यसंस्कृत्यंचतुर्गृहीतंजुहो
कृत्वापरिकर्मिणोदधीन् अध्वर्युराहवनीयाधीविनज्यदक्षिणाग्निंप्रणीयगा
र्हपत्यदक्षिणाग्नीपर्युक्षपरिस्तीर्यपात्रासादनादिदग्राहोत्तजपांतंकृत्वापरिकर्मि
णिचतुर्गृहीतंभरोदरतिमंतिनदनुब्राह्मणेवाचांत्वेतिवह्निरुरतिहविरादायाध्व
र्युर्गत्वाचतुर्गृहीतंवह्निस्थानेनिधायतत्राग्निंब्राह्मणाहस्तात्वाममंत्रंप्रतिष्ठाप्य
चतुर्गृहीतमावीपघत्यङ्खंखजपविज्ञयजपाकिंतुनेतिजुह्वयात् कर्मसमाप्यमैत्रं
वरुनिर्वपेत् तत्रोनामामहिनापमित्रमर्तइत्येतेनवतः इष्टिरग्नित्रग्नौभन

रुद्धतेवा अथ्वानुद्धतश्चर्वग्नोरवेरुदयास्तमयोस्यातांयदितदानस्वत्याद्या
स्त्रिज्ञातंतवृष्टयेनाम्नांस्तुवाऊतीऊत्वात्तत्युपस्थितिंकुर्यात् अथवास्तमित्तेव
रुणायेतिसुवाऊः व्यात्तत्युपस्थितिः अभ्युदितेमित्रायेतिसुवाऊतिः व्यात्त
युपस्थितिश्चेतियक्षत्रयमीरित आदवनीयार्थमुद्धत्यदक्षिणाग्नावनुद्धतेरवेरु
यास्तमयोस्यातांयदितदाव्यात्तत्युपस्थितिमात्रंनस्रुवऊतिः यद्यनार्थमुतमग्नि
मत्यार्थमुद्धरतेतस्मिन्नेवाग्नावग्निहोत्रंकृत्वातस्मिन्नेवाग्नावग्नेपेप्रिवतेष्टाक
पालपुरोडाशंनिरुप्पेष्टिकुर्यात् अग्निवाग्निःसमिध्यतेत्वंत्यग्नेअग्निनेयेते
नवतः पदार्थमादायुद्धतशंकयातदर्थंवंत्युनरुद्धरेन्नत्रडायश्चिन्नंनतियतेय

दिदृर्वाग्निरुद्धतोग्निहोत्रप्रधानहोमात्स्वाग्नुद्धासयेत् यस्माद्दारुणउद्धासयेन्ना
स्मान्नज्ञातीयाद्वाप्रकृतारणीवातऊस्मनि अयंतइतिसमारोप्पइतः प्रथमंमिति
मथित्वाइयेरप्पेरमस्वेतिजातमुपस्थायमारस्वतोऊत्वाग्नोसमिधानामितिसमि
ध्यतस्मित्रेवाग्नोज्योतिष्मतीष्टिंकुर्यात् अन्वाधानेविकल्पः अग्नयेज्योतिष्मतेष्टा
कपालंनिर्वपेत्तउदग्नेशुचयोविज्योतिषाबृहतीः नातेतिनवतः इध्मयाक्रोव
तुर्हीतेनैतान्यामृस्यांघृणीऊतिः स्रुवेणवीग्नयेज्योतिष्मतेस्वाहेतिसुवाऊतिः
ततस्तस्मिन्नेवाग्नाग्निहोत्रंजुहुयात् अथवागार्हपत्यात्स्वलीपइतः प्रमथय
न्नेइयेरप्पेमारस्वतोत्वामोसमिधानामितिजुहुयाद्घृणीऊतिसुवाऊतीस्रुवेण

[illegible] नामन्यतमत्कृत्वातस्मिन्नेवाग्नावग्निहोत्रंकुर्यात् अन
योः पक्षयोः पूर्वएवंपक्षआचार्यपरिगृहीतः अपरः पक्षस्तन्नाकार्यमिति।
अथैवएतेनिषिद्धाः यदिपूर्वाऽऽहुतोऽऽहुतायामुत्तराऽऽहुतावऽऽहुतायाहवनीयऽ
ह्रासयेद्दारोदारावग्निरितिवदन्नुत्तराऽऽहुतिंस्थानेदिरण्यंनिधायोत्तरेऽऽहुतिं
जुऽहुयात् ततःकर्मशेषंसमापयेत् प्रधानस्यऽऽहुत्वात्रात्रान्योतिष्मती यद्य
ग्निहोत्रगौर्दोहार्थंस्यात्पितावत्सस्यनपानात्सागुपविशेन्नामुदस्याद्व्यहितिरि
तिसमुल्लाप्यतीदुग्ध्वाग्निहोत्रंजुऽहुयात् वत्सोपस्पृष्टायऽऽहुतिंशेषंदातांऽग्धाय
यमासहब्राह्मणायदद्यात् तस्यब्राह्मणस्यान्नंयजमानेननशोक्तवं ततोन्यांदु

ग्धाहोतव्ये यदिदुत्यह्यमानंयथोलांगार्हद्रिःस्कंदेयदधऽग्धंपृथिवीतिस्रुत्रंपयोनुमंत्रये
त् स्रुत्रस्थानंजलधारयासिंचेत् स्रुत्रशेषेणऽऽहुतिंहोत्रंयुपुनरन्वांऽग्धाग्निहोत्रंऽहु
नुयात् एतदेवपायश्चित्तं स्कंदतेष्वग्निहोत्रिकेषुआहवनीयहोत्रजयाद्दक्षहोत्रनिजयो
नंतरंस्कंदनेस्कंदत्रोषंपात्रांतरेनितीस्तुवयक्षाल्यपुरुत्रीयाग्निहोत्रंकुर्यात् मेक्षेस्रुत्वा
वतुर्गृहीतंऽऽहुत्वापुनरन्वांऽग्धाग्निहोत्रंकुर्यात् सर्वत्राऽऽहुतिप्रमाणन्यूनस्कंदनेन्यूयतपे
स्वाहेतिस्कंदनानुमंत्रणंकृत्वामनरन्वांऽग्धाग्निहोत्रंकुर्यात् सर्वत्राऽऽहुतिप्रमाणन्यून
स्कंदनेन्यूपतेस्वाहेतिस्कंदनानुमंत्रणंकृत्वामनस्रुत्वाचतुर्गृहीतहोमोग्निहोत्रे अन्य
त्रमिंदाऽऽज्ञीः यद्यधिश्रितेग्निहोत्रेष्वविद्यालादयोग्नीनामंतरागछेयुस्तदागौर्हियत्न

स्मीनीयइदंविष्णुरितितत्पदानिनस्मनाछादयत्राहवनीयंत्रजेत् ततोमनस्वत्याचतु
र्हीतहोमंकृत्वाग्निहोत्रंकुर्यात् तप्समानाग्विदविःस्कंदनेवाकीटावपनेचसात्रा
यवदेवप्रायश्चित्तंकृत्वापुनर्दोहहोमोकर्त्तव्यो अग्निहविषिदृष्टिर्विषंदहन्नेत्यंत
तितदाग्नेयोजनान्यातपतिपसमित्रेत्याभ्यांकृत्वाग्निहोत्रंसमाप्ययुर्दुग्धाग्निहोत्र
होमः पूर्वाकृतौकृतायामुत्तराकृतिहवियंदिस्कंददथावाहवीकृतिंविस्मृत्योत्तराकृ
तिंजुकुयात्तदापत्रवेछ्रवनस्पतइतेहवींषोसमिधमाधायस्कंन्नेषमुपादायाहवनी
यायतनेतूष्णींसमिदाधातस्थानेनुकुयापादुत्तराकृंती कर्म्मसमाप्युपुनर्दुग्ध्वाग्निहो
त्रंकुर्यात् यद्यग्निहोत्रस्थाल्यधिश्रितास्रवेत्तांगर्नेत्रवंतमित्यादियत्रैरित्यनेना

राम:
२७

निमंत्र्यमदादिनास्रवणस्थानंविधुंदद्राणमितिस्रुध्वाग्निहोत्रंकुर्यात् यदिगार्हप
त्येनीयमानंहविरमेध्येनोपहतंस्यात्तदाहवीग्नोसमिधंक्षिप्त्वाहवीग्निरुदग्रमिनि
रुत्यतस्मिरतूष्णींहविर्निनीयान्यांदुग्ध्वाग्निहोत्रंकुर्यात् यद्यनापदिलोकिकेनो
ग्निहोत्रंजुकुयात्तेनानिताः अविद्याः अन्यविद्यापेवोलीवाअनापदिअग्निहोत्रं
जुकुयुः तदानीमाहुतिमिर्विस्रत्यज्योतिष्मतीष्टिंसरगोकृतिंवाकुर्यात् इत्यग्निहोत्र
प्रायश्चित्तं दर्शपूर्णमासयोश्चत्वारःकृतिजोनावंतिचतुर्णामनावेत्रयोद्वावाएकोवा
यत्संख्यकृत्विगनावस्तत्संख्ययाज्याहुतिहोमः यदाध्वर्युरेकएवयज्वानास्तिनदेवएका-
ध्वर्यवप्रायश्चित्ते सतियज्वनित्रयाणामनावेध्वर्युरेकाध्वर्यवप्रायश्चित्तंकुर्यात् यज्व

नः ऋत्विक्कृत्वेनकर्तृत्वमायदि सर्वत्रैवविहितत्रपाणामभावेध्वर्युरेकाध्वर्यवप्रा
यश्चित्तंकुर्यात् यज्वनः ऋत्विक्कृत्वेनकर्तृत्वमायदिमर्वत्रैवविहितत्वेन यऋतेपित
स्त्विक्कृत्वेनकर्तृत्वम्विद्यमानत्वाद्दत्विकामासाभावेनप्रायश्चित्ताभावइतिप्राय
श्चित्तवैष्यासिकानुसारिणोगोपालेनाभिहितं सर्वेष्वेतत्रयज्ञेवस्मात्रापरस्तदापिनै
काध्वर्यवप्रायश्चित्तंयजमानर्त्विक्कयोर्विद्यमानत्वात् एकोध्वर्धवप्रायश्चित्तप्रकार
उच्यते तत्रदावध्वर्युवेयुत्वरयोर्मध्यतइडादेवहूरितिवतुः ऋत्वोजपक्रेत्यचतुर्णाक
मीणिक्रमेणकुर्यात् होतरेहीत्यंतेस्वयमेवयजोयवीत्वाचम्यांतर्वेद्यासीनोग्नयेस
मिध्यमानाधानुब्रूहीत्युक्तानमःप्रवक्रुश्त्यादिजपेत् सामिधेनीरुच्चरन्समिधश्चाधा

रम:
१८

यश्चंतेवेदेनोयवीज्यायेमहांअसीतितिष्ठप्रवरंवदेत् ततउपविश्यप्रोक्षोवाधारंकृत्वाम
नोसीतियाजमानमुक्त्वादेवेहइत्यादिमुपयजायजइत्यंतंतिष्ठन्वदेत् उपविश्यादितिमी
तेत्यादितंहन्मीत्यंतंकृत्वाप्रेषश्चर्वमग्नेसंमार्ज्मनुरनमस्थादिश्रुत्वाचारणंकृत्वावा
गस्मेज्ञात्याघनुमंत्रणंकृत्वोपविश्याश्रावयतिष्टन्त्यत्याश्रावासोमानुषइतिस्वनामगृही
त्वोपविश्याश्रावययजदेवेष्वित्यादिहोतादमानुषइत्यतमुक्काउदायुषेसुस्रुवायमुस्रुवसं
मार्जनंकृत्वाहोत्रषदनाभिमंत्रणादिहोत्रंजुषध्वमित्यंतंविधायैध्वर्यवप्रायश्चित्त
कुर्यात् जुष्टावाचेन्नयासमित्येकः इमामग्निनायुत्तस्थयद्वाचायउरिंतदग्निनो
नेषजेनधत्तस्वाहेत्येकः न्नातारमिंडमित्येकः यन्मेमनसःहविषंयद्वाचोपयमेत्

४ स्वाहेत्येकः अहंब्रह्माहंहोताहमध्वर्युरहमाग्नीध्रोऽहंयजमान एकयज्ञेपत्न्यर्वणितन्मे देवाक्षंतांप्राणान्मेमाहिंसिषुः ४

दः दिवास्तन्नमयंतुसवेसोमोवृहस्पतिस्वाहेत्येकः यद्दीक्षाणिपदविद्वांसोमुग्धाः कुर्वंत्यृत्विजः अग्निप्रीतस्मादेनम श्रद्धावेदीवमुंचंतांस्वाहेत्येकः यदंतरिक्षेथिवीमित्येकः ब्रह्मत्वहोत्राध्वर्यवआग्नीध्रेएकएवयज्ञेयत्पर्वणितन्मेदेवारक्षंतां प्राणान्मेमाहिंसिषुः अष्टौस्रुवाकृतीकृत्वीयतवतीमध्वर्योस्त्रुवमितिस्रुचावादापस्रुवावाद्वायासीनएवसर्वदेवतायजेत् आसीनएवाग्नयेपत्नयाग्नेयेय जामहइतियाज्याउत्काप्रयायाजान्यजेत् एवंसर्वत्र अन्वाहार्योत्काउरोनुवाक्यावदेत् यजेत्युत्कासीनएवस्विष्टकृतंयजेत् प्राशित्रमित्रावदायसुरूपवर्षवर्णाइत्यभिमंत्र्यांजनमवांतरेडांतामपाणिनाकुर्यात् इलोपकृतासहस्थियेत्या

दितस्मिन्नुपकृतइत्यंतमुत्काचवुर्धीकरणंकृत्वामंत्रेणांवांतरेडांघाश्रपषडवत्तादि सर्वंनागानिदाणाः घाश्रपनेदेनमार्जनांतंकृत्वाप्रेश्रवत्तआशित्रंघाश्रपवधानुमंत्रणं कृत्वाग्नाहार्यंदृष्टवअतिग्रह्णीयात् याज्यानिकृतिनाग्नाहार्यंप्रतिगृह्णः आसी नएवानुयाजानिष्टोत्काग्निमोक्षांतंकृत्वास्वयमेववेदेजुहुंवायोदोआग्नपत्या आग्नपंलीसंयाजान्यजेत् अंजनहस्तेजादिकंवामपाणिनाविधापेलोपहवनानंतरंहस्ते डांघाश्रपषडवत्तंवामपाणिनाकृत्वाघाश्रयान्नाहार्यपनेआयाश्चित्तादिसर्वंसमापयेत् वह्निष्टरणिगतेषुयद्यग्निहोत्रदर्शइर्णमासाग्रयणंनितिपत्नानिस्फस्तदाचृतस्त्रुइष्ट पःकार्याः अग्नयेशुचये अग्नयेपवमानाया अग्नयेतंतुमते अग्नयेयधिकृते मधा।

क्तात्सर्वयस्मिन्दिनेमावास्यातिथ्यधिस्तस्मिन्दिनेयागः तत्सर्वदिनेन्वाधानंत्रिमुहूर्त
दिध्किकयौर्णमासीयदाग्नतियदिनवतितदासर्वोन्वाधानंकृत्वायागइत्यादियस्मिन्दि
नेयागस्तत्सर्वदिनेन्वाधानं त्रिमुहूर्तादधिकयौर्णमासीयदाग्नतियदिनवतितदासर्वो
न्वाधानंकृत्वायागंइत्यादियस्मिन्कर्मणियः कालोविहितः सतस्यतस्यमुख्यः कालः
अनापदिमुख्यकालातिक्रमेसतिगौणाकालेयागः देवाऊणकालेप्यतिक्रांतेप्रायश्चि
त्तं तंत्रदर्शेर्णमासातिक्रमेप्रायश्चित्तमुच्यते दर्शेवायोर्णमासेवातिक्रांतेपाथिकृतीं
कृत्वांवैश्वानरीचरुत्वातिक्रांतयागः पुनःकार्यइत्येकः यक्षआग्नेयेपथिकृतेष्टा
कपालमग्नयेवैश्वानरायद्वादशकपालमितिद्विरुक्तमेकमितिकुर्यात् ततःपु

रामः

२७

नर्यागइत्येकः पक्षःपथिकृद्वैश्वानेराम्नामन्यमरयावासद्यातियन्वांकुर्यादित्येकः
पक्षुवेपरुत्तेष्टावावैश्नेयुनिर्वीयस्थानेग्नयेपथिकृतेनिरूप्यजेत्पुनरणागमिन्यां
प्रतियद्यष्टाकपालाग्नेयस्थानेपाथिकृतीपौर्णमासेतीतेवैश्वानरी पुनर्यातिक्रमेसप्तु
नयंनेदेनसद्वा वज्रघतीतेष्टन्यारंभणीतिश्रालाकिः अथारणिनाग्नायश्चित्तं य
द्यरणीजीर्णस्यातांजंतुनिर्मथनेनवातदादान्नामधिकारास्यांतसद्वोनवेश्चरणीयोश्च
नुः शमीगर्भइत्यादृत्वा प्रावास्याथाः प्रतिपदिदर्शेवाजीर्णारणीश्चाकलीकृत्यगार्हप
त्येनिक्षिप्यप्रज्वाल्यदक्षिणंकरेणोत्तरारणिमादायसव्येनाधरारणिमादायाग्नेरुपरि
धारयजपति उद्बुध्यस्वाग्नेप्रतिजागृह्यग्नेयोनिमन्यादेवज्यायाः वेजानवेदः अरण्यांश्चर

णीमनुसंक्रमस्वजीर्णानुनुमजीर्णायानिनुदस्वेति तत्रोयंतेयोनिरितिसमारोप्यइतःपथ
मितिमथित्वाज्ञापेरपेरमस्वेत्युपस्थायमारस्वतोवोऽग्नेसमिधातामितिसामिंधायाग्नी
चिद्दमनस्त्यावतुमद्दीतंऋत्वातंतुमतीष्टिंकुर्यात् त्रारावंदक्षिणंदद्यात् नोजन
पर्याप्तमत्रंत्रारावमुच्यतेसर्वत्रदक्षिणान्वादार्यश्चर्विकेवनवति त्रमेध्यवांडोत्रश्रूड्
वायसयतितरांसनरजस्वलाइत्यष्टावरणीनात्रोहेतवः त्रमेध्यमद्दीनमूत्रविडुक्त
रेतःश्लेष्मपूयमानुषास्थित्रावस्वेदाश्रुमयरजस्वलावस्वादयोगद्दोते चंडालपद्द रामः
ोनप्रतिलोमवर्णजाग्रद्दते रजस्वलायद्दैणेनस्मृतिकायायाग्रहणं एत्रातिनंवारा-
न्योरग्नीत्रमीरोप्यमथनस्याहृत्यातांमथित्वाग्नीचिदित्यप्रवेक्षतुमतीकुर्यात् यदिस २१

मारूढवह्निरुत्तरारणिर्नश्येत्तदाधरारणिंछित्वोत्तरारणिंकुर्यात् दृढमंत्रोननात्रा-
निमित्तेनारणिनात्रोप्रत्यक्षस्थितवक्रयोर्यिय दिनश्येयुस्तदाप्रकृतमग्न्याधानंकर्त्त
व्यं त्ररणिनात्रोवह्निषुविद्यमानेषुनवारण्यावितंतुमत्यंप्रायश्चित्तं समारूढवह्नोर
णौविनात्रपुनस्त्राधानंनग्निछित्राधानं यद्यरण्योः समारूढोनश्येत्तदः स्याग्निः
स्त्रीरेत्युनरग्नेध्येयंतइतिश्रुवे त्रथाग्न्युद्वासनमायश्चित्तं यदित्रयोपिवह्नयोनष्टाः स्युरे
कदाक्रमेणवातदायतनेधरणीनिधायार्यनइति तस्मिन्निसमारोप्यर्नथनस्याहृत्या
मथित्वाग्नीन्विहृत्यसस्यावसथ्यपक्षेतावप्याहवनीयतोयनीयतोकाष्ठान्मथित्वाग्न
णीयगार्हपत्येत्राज्यंसंस्कृत्यवित्तिस्कगितिदक्षोहोत्राहोथिवीद्दोतेतिवतुर्द्दोत्राश्च

ग्निर्होतेतिपंचहोत्रावाघ्नोतेतिषष्टोनानेहमवतिमसहोत्रावत्स्वर्गेहतिग्रहंवाचतु
र्गृहीतानिगार्हपत्येजुह्वयात् प्रायश्चित्तोवाघ्नोतेतिश्रुतेः सूर्यंतइतिषष्टोनाने
हमवतिमर्वषुहोतृषुग्रहान्हेनवावत्यादिमंत्रत्रोषउच्यते चतुर्होत्रावतुर्गृही
तेनदक्षिणोयोक्त्वादक्षहोतारंममनुवृत्यान्वारब्धेयज्वन्यादवनीयेऽक्त्वासप्रा
वसथ्ययोगीपत्यमागत्यब्राह्मणएवहोतेतिदक्षस्वायाऽऽहुतीर्जुहोति इतिसर्वाग्नि
नाग्नेप्रायश्चित्तंयदिशर्वेऽग्नहोतेषुउदयास्तमयोः पूर्वेनस्मसमारोपणंनकर्तव्यं रामः
दाग्नाधानंकर्त्तव्यमेवयदिसमारूढेषुवह्निषुमध्येमोनेउदयास्तमयोस्यातांतदालो
किकाग्निमात्रत्यागार्हपत्येनिधायएतावद्भिवित्तयेवेयामरणीनिधायतेऽग्निष्वग्नि २२

होत्रंयत्र तत्रोयुस्थानं यंजमानश्चस्वकर्मसमाप्यतान्पारित्यजेत् नक्षणमग्निव
रेत् आहिताग्निर्नियमानसंति आहिताग्निषुहोमोदर्शपूर्णमासोनस्मिन्नग्नौकु
र्यात् यदिकुर्यात्प्राकृताग्निषुतंतुमतीष्टिंकृत्वायुनर्दर्शपूर्णमासौथजेत् यदाद
र्शपूर्णमासौलौकिकाग्नौकरोतितदासोमादिपरित्यागेनियमानसंति इतिलौकि
काग्निहोत्रप्रकारः अस्मिन्नग्निहोत्रेत्रयोधिकाराः पुरुषस्तुहातसर्वाग्निः सुदीर्घ
प्रावासीप्रथनेसामर्थ्यादीनश्चेति समारब्धेऽग्निषुतुहरणेयद्युदास्तमयेस्यात्ता
मित्यादिप्रायश्चित्तंनास्तिलौकिकाग्नेरनावेछागमानीयायतनेनिधायगार्हपत्याय
तनेरेणीनिधायहिरण्यमाज्यंवान्वाहार्यंयत्रनायतनेनिधासर्वत्रपरिस्तीर्यहविरर

णीसंस्पृश्यदर्पित्वाज्याक्तदर्भेणानिधार्यपर्यग्निकृत्वाक्तक्त्वावादायावरण्येरव
निष्टथक्क्तुरुत्रीयमन्त्रैर्धारिस्पादिहविरासादनांतंकृत्वासमिधमजस्यकर्णदा
क्षिणेनिधायसिहोत्रंजुऊयात् अजानावेविप्रस्यदक्षिणपार्णेर्मुऊयात् विज्ञा
वेदर्नस्तंवेनुऊयात् तदनावेस्मुनुऊयात् एतेषुकृतामिहोत्रस्यावज्ञीवंचत्वा
रिवतानि अजमासंनन्नोक्तयं विप्रंरदागतंसर्वात्मनाप्रनयेत्रप्रमायात् द
र्नेषुनासीत नश्रपांनिंदांकुर्यादितिविज्ञस्थांनंनास्तियजमानस्य यदिजानए
वाग्निरुद्वायेत्रदासमारोपणमंत्रंजप्त्वाउनमथनस्पारृत्यामंथेत् यदिदक्षि
णाग्निरुद्वायेद्गार्हपत्यादुधृत्यदक्षिणेचतुर्होतारंगार्हपत्येदशात्मकंजुऊया

राम;

२३

नू मित्रयोनित्वपक्षेचतुर्होतारमात्रंतदशात्मकोहोमः आहवनीयश्चेदुद्वायेद्गा
र्हपत्यान्नंपणीयेतस्मिन्नेवहोतारं गार्हपत्येदशात्मकांमन्यावसथ्योयद्युद्वायातो
य२ आहवनीयात्स्रुवेणैतयोः सर्वहोत्रंनिश्चतुर्होत्वादवनीयेदशात्मकं ग्रामयोनि
त्वपक्षेसर्वहोत्रहोममात्रं नाहवनीयदशात्मकोहोमः आग्नीध्रीयविनाशेशालामु
खीयान्नंपणीयपहोतावमाग्नीध्रीये शालामुखीयेशैदित्यर्क उत्तरवेद्यमिध्येत्र
त्रेपदाग्नीध्रीयान्नंपणीयोत्तरवेद्यग्नोसरुहोतारंत्रग्नीध्रीयेदशात्मकं यदिशालामु
खीयोयस्माद्दारुणउद्वायेत्तस्मादारणीकारयेत् तदनावेतपिकारस्थितदारुणः श्व
रणीकृत्वायस्माद्दारुणः उद्वायेत्तस्मदारुणः शकलाकृत्वातेषुकृतेध्वरणीनिधा

यमंथनस्याहृतामंथेत् तज्जातीयस्यानावेऽयंतइतिनस्रुवेणाः समारोप्यम
थनस्याकृतामथित्वाज्ञालामुखीयंविहृत्यतस्मिन्त्सर्वहोत्रनिर्नुऊयाद् उराणा
गार्हपत्येनारोपेतत्तदेवत्रायायश्चित्तं उद्धरणंकालेगार्हपत्येश्चत्रस्येन्नदासर्वत्रना
ज्ञायश्चित्तं नस्मरमारोपणमारभ्यदज्ञात्मकहोमपर्यंतंगार्हपत्यएवकृत्वाविहर
णंकर्त्तव्यं अजस्रपक्षेगार्हपत्यश्चेद्धायेदाहवनीयमुद्धाप्यगार्हपत्येनिऊह्याश्वी
यौपंचहोतारं नस्मस्मंत्रेणारोप्यगार्हपत्यमंथताहृतामथित्वागार्हपत्यमाधायत रामः
स्मात्सर्वाग्निमुद्धृत्यगार्हपत्युद्धातनिऊह्याश्वीयौपंचहोतारंपश्चिमेदज्ञात्मकंजुऊ
यात् अथवागार्हपत्यनास्मशणे ह्यमरुद्धिलिप्यगार्हपत्यात्रंप्रणीयप्रत्वाल्याज्ये २४

गार्हपत्येसंस्कृत्यादहनीयमेत्यत्तत्रकोविन्नमिधमाधायस्रुवेतस्वाग्ने त्वमग्ने
सप्रथाअसि मनोज्योतिः तुतन्वन् उदुत्यंजातवेदसंचित्रंदेवानामितिषट्स्क
वाऊतीःकृत्वागार्हपत्येसर्वहोत्रनिर्नुऊयात् गार्हपत्याहवनीययोर्नस्वाद्दक्षिणा
ग्नेतिष्टतिनस्रुवमारोपणेप्यकृतेयकृद्यास्तमयोनवतस्तदाग्नाधानंनास्त्येव द
क्षिणाग्निरित्युपलक्षणं समावसथ्यधरणपक्षेत्ययोरन्यतरस्त्वेन्यस्यानावेपिना
धानंअतुगतेष्वग्निषुसमारूढेषुदयास्तमयोयदिस्यातामितिवऊववचनऋतेः ए
तेषाचित्रयोनित्वेपुनुगतेष्वितिवऊववचनसामर्थ्याद्दङ्गनामनुगतत्वानावाग्नाधानं
केषोविन्मतेनित्रपोनित्वेपेगार्हपत्याहवनीयनाशेग्नाधानंकर्त्तव्यं अतुगतेष्वित्य

त्रसमानयोनिधितिविवक्षितत्वाद्यावत्समानयोनस्यविसमारोपणानावेग्माधा
नंकर्त्तव्यं तथासत्ययमर्थः येसमानयोनयस्तेषांवि नाशेसतिउदयास्तमययोः
पूर्वंतेषांनस्मसमारोपणंनवेत्कृतंतदाश्राधानानिष्पद्यतेपोतत्रिमित्तस्याविद्य
मानत्वाद्दग्माधानंत्राग्नोतीतिगार्हपत्यदक्षिणाग्नोनोशेद्यदीग्निमुद्धाप्यगार्हपत्य
दक्षिणाग्न्योर्नस्यासमारोप्यसर्वाग्निशेनोवेत्प्रायश्चित्तंकर्त्तव्यं दक्षिणाग्नाहव्
नीययोर्नीशेगार्हपत्याद्दक्षिणाग्निमुद्धृत्यज्वलंतंयाद्वनीयमुद्धृत्यदक्षिणेवतुहो
त्राग्राद्वनीयेपंचहोत्राऽऽहुत्वामंत्रेणगार्हपत्येदशात्मकंसुऽऽयाद्पेत्काग्निशूद्
तेष्टेकस्मद्वयोर्वासर्वेषांविनाशेवाजस्रंयक्षेसर्वैकनाशेप्रायश्चित्तंकार्यं

दारार्थेसंसृष्टनाशेनस्माप्यमथित्वाग्निमेकमेकमेकंविहृत्यसर्वैहोत्रनिर्द
शात्मकेनमिदाऽऽहुतिमनस्वतीव्याहृतिनिर्ऽऽत्वापुनर्देहेत् अथाहिताग्नामग्नी
नांसर्वैकमोशेसतिऽजस्रंसर्वैक नाशावत्प्रायश्चित्तंपुनरन्वाधानंव्याद्दृ
त्युपस्थानमितिविशेषः तस्यनस्मसमारोप्यमथनस्याकृतामपित्वागार्हपत्यमाधा
यसर्वैर्हीत्रनिर्ऽऽयात् पुनरन्वाधानंगार्हपत्यएकैवेत्वाव्याहृत्योयस्यानेकु
र्यात् यदिसवनंगताग्नयापंचसप्तवानशेषुस्तदापुराणदक्षिणयोर्नस्मारोप्य
मथनारतामथित्वागार्हपत्योमधायनुतोदक्षिणाग्निमुद्धृत्यततःशालामुखीयग्रा
हिणात्रितयंपंचकंवानस्मनिसमारोप्यमथनारतामथित्वाशालामुखीयमाधा

यततः सम्पावसथ्योनिर्हंत्याहवनीधादाग्नीध्रीयाद्वाश्वोन्नरवेदिकमुद्हत्सर्व
होतृनिः ष्टप्यक्षृथगादहवनीयेसम्पासथ्योश्चऋत्वाषड्होत्राग्नीध्रीयेज्ञाल्लामु
खीयेदज्ञात्मकेनोन्नरवेदिकेससड्होत्राघुनरागीध्रीयेऽदणात्मकेनजुऊयात् य
दिज्ञात्वामुखीयोन्नरवेदिकोनश्यतस्तदाज्ञालामुखीयेमथित्वाधायाग्नीषादो
न्नखेदायप्रणीयज्ञालामुखीयेसर्वहोतृनिरोन्नरवेदिकेससड्होत्राग्नीध्रीयेदज्ञात्म
केनजुऊयात् यदिज्ञालामुखीयाग्नीध्रीयोनश्यतः तथाज्ञालामुखीर्यमथित्वा
ध्यायनस्मादाग्नीध्रीयंप्रणीयज्ञालामुखीयेसर्वहोतृनिः षष्टोत्राग्नीधीयेजुऊ
यात् पुनः ज्ञालामुखीयेदज्ञात्मकेनजुऊयात् आग्नीध्रीयोन्नरवेदिकेससड्हो

राम:
२६

त्राग्नीध्रीयेदज्ञात्मकेनजुऊयात् एवमेवानिहोत्रार्थमुद्हतसद्हतसर्वेधेकृवि
नाग्नेयायश्विनं आहवनीयेविश्वेषजऊरुरवएतज्ञावैवायश्विनहोत्रपक्षे वा
तृतियपक्षेतुयस्मात्प्रणीतोयोग्निर्नश्यतितंतस्मादेवप्रणीयजुऊयात्यकृज्ञाकृ
हृहीतेनव्याहृतीः प्रलीतेग्नोऊत्वायस्मात्प्रणीतः तस्मिन्नपिसकृन्सकृऽहृहीते
नव्याहृतीर्जुऊयात् व्यातृतियपक्षोयंमिदाऊतियपक्षेएवमेवाग्नीनुत्पाद्यमिदाऊ
तिंजुऊयात् अथवाश्वैनदग्निंप्रणीयजुक्कांचतुरहृहीतेनमनसत्याजुऊयान्नू
नालिकमपि इतिचत्वारःपक्षाः अग्निनाशज्ञायश्विनेनगवतासत्रदातानिर्दिता
: शिष्यज्ञामितगोपितयज्ञोल्मुकप्रवर्ग्योध्वंजमहावीरादिपवज्ञोर्योधानाजर्

LIBRARY BOMBAY PRAKRIT SOCIETY

नवश्चोदनाग्नि नाग्नेऽनुब्रूहीति मिंदामन्यतरस्यायश्चित्तं कुर्यात् यु
नर्यस्माद्यस्योत्पत्तिस्तत्तस्यसंपादनकर्त्तव्यं अथवाप्रधानव्यतिरिक्तानाम
ङ्गतानांधिष्ण्याग्नित्राद्यश्रौताग्नीनांनाग्नेयत्वंहीतेनमनस्वत्पादनीयेनु
ङ्गयात् ध्रुवश्चोदनाग्निनाग्नेयुतः सर्वौषधिहोमादिसर्वविधायङ्गनर्ङ्गश्चोदनंला
कार्यं अग्निहोत्रोपक्रमात्यागसीनाग्नेवाकेवलमार्हपत्यनाग्नेयुग्म्यार्थोवेकर्द
व्यांपोर्णमासोपक्रमात्यागविवहीनांगार्हपत्यमानस्यवानाग्नेयप्राधानंकार्यं इ
त्यग्निनाग्नेयश्चितानि यदियाज्यानुवाक्यासुमोहः स्यान्नदाग्नेय्यारोद्यावाभ्रा
पत्यायावाक्काचः व्याहृतयोयाज्यांशुरोनुवाक्यास्थानेयोजनीयाः यतस्तेषां

संज्ञाकेदेवपवित्रमिति यद्दियजमानस्ययाजमानमंत्रेषुमोहः स्यान्नदाव्यात्मती
र्वदन्येफलकइमेध्यतः प्रवित्रयदमृतीर्वदेत्रिर्गछेत् अथंऊतानुमंत्राणानि
वैमृधे इंद्रस्यवैमध्यस्यादेदयजयेद्दियाव्यसपत्न्योवीर्यवान्भूयासमिति
सर्वत्रषष्टांतंदेवतीनांनामग्रहणाद्यहंदेवयज्यायेतिसमानमादौत्रोवेविज्ञेषः य
र्जन्येसूयवसः सोमेरवन्तिमान्यशुमान्भूयासं सुरेतरिन्द्रोधिषीयेतिवा सवितरि
प्रजयाचपशुभिश्चजनिषीय सरस्वत्यांवावमत्राघंयुर्धयं सरस्वतिश्रद्धमनाभूया
संदृष्टिसंदृष्टिमान्यशुमान्भूयासं मरुत्वान्त्रोणैऋध्यासंवैश्वदेवेप्राणैः सायुज्यंगमे
यंद्यावापृथिव्योः उभयोर्लोकयोऋध्यासं [redacted] भूमानंप्रतिष्ठांगमेयमितिवा

नवश्रोदनायापि नाज्ञोन्नाहितिमिंदामन्यनस्वतीनामन्यतरस्यायश्चिर्न कुर्यात् उ
नर्यस्माद्यस्योत्तिस्तत्तस्यसंपादनकर्त्तव्यं अथवाप्रधानव्यतिरिक्तानाम
ङ्गतानांधिष्ण्याग्निमित्राद्यश्रोताग्नीनांनाज्ञोचतुर्गृहीतेनमनस्वत्याद्वनीयेनु
ङ्गयात् वश्रोदनाग्निनाज्ञोयुतः सर्वौषधिहोमादिसर्वविधायङ्गनर्वश्रोदनंला
कार्यं अग्निहोत्रोपक्रमात्यागसीनाज्ञोवाकेवलमार्हपत्यनाज्ञोङ्गाग्न्याधेयंकर्त्त
व्योर्णश्रोपक्रमात्यागविवद्वीनांगार्हपत्यमात्रस्यवानाज्ञोप्यग्न्याधानंकार्यं इ
त्यग्निनाज्ञाघायश्चितानि यदियाज्यानुवाक्यासमोदः स्यात्तदाग्नेय्यारोग्यावाङ्गा
पत्याया वाक्याचः व्याहृतयोयाज्यांङ्गरोतुवाक्यास्थानेयोजनीयाः यतस्ततेषां

संज्ञाकेदेवयवित्रमिति यदियजमानस्ययाज्यामंत्रेषुमादः स्यात्तदाव्यात्मती
र्वदन्येफल्कईमेध्यतः प्रविन्नयदमृतीर्वदेत्रिर्गछेत् अथंङ्गतानुमंत्राणानि
वैमृधे इंङ्गस्यवैमध्यस्याद्देदयज्यथेड्यायव्यसपत्नोवीर्यवान्भीमान्नूयासति
सर्वत्रषष्ठंतंदेवतीनांनामग्रहणाद्यहंदेवयज्यथेतिसमानमादौत्रोषेविन्नोषः य
र्जन्येनूयवसः सोमेरवन्तिमान्पशुमान्नूयासं मुरेतरिन्नोधिषीयेतिवा सवितरि
प्रजयाचपशुनिश्चजनिषीय सरस्वत्यावावमत्राघंयुर्धयं सरस्वतिश्रद्धमनानूया
संदृष्टिसृष्टिमान्पशुमान्नूयासं मरुद्भ्यश्चाऐक्रध्यासंवैश्वदेवेप्राऐः सायुज्यंगमे
यंद्यावाएथिव्योः जनयोर्लोकयोरुक्रध्यासं [redacted] नूमानंप्रतिष्ठांगमेयमितिवा

वाज्निनपाग्नेरेतस्वीन्यूयासं वारुणेधर्मनग्नुयासंकिन्नपाञ्चविष्णोन्मस्यासीम्वेश्वकर्मणेविश्वानिकर्माण्यवरुंधीय आदित्येअंहसोमुञ्चेय वायोरयनाञ्जयासं सूर्यस्यदृशीकोन्यूयासं आप्रावैष्णवेवीर्यवान्यूयासं विष्णोविक्रमेविष्णोन्यूयासं अर्यमणोमुवंगलोकंगमेयं एतेछंदस्यनाम्नीनाकेलेटोक्ताः आग्नेयादयस्तुछंदस्यान्ता ताः एतदुनयवर्त्तिस्कस्थलेन्यायेनछोद्यं तथाहिश्रष्टाकपालाग्नेयविकारा एकादशकपालाश्रष्टीषोमायविकाराः द्वादशकपालवैश्वदेवविकाराः एवकापालाद्यावाष्टथिव्यविकाराः इतोन्येपुरोडाशाआग्नेयविकाराः वरंवसौम्यविकाराः दधिययआमिक्षामथपशवः सात्रापविकाराः ननस्पतिः स्विष्टकृद्धिका

राः उपांशुयागउयांशुयाजविकाराः एवंसतिकृत्वानुमंत्रणंत्रेधाश्रवर्त्तते हविसामान्येनदेवतासामान्येनकृपालसानुमंत्रणमपिप्राप्नोतित्तत्रहविः सामान्यप्राकृतानुमंत्रणमेववलीयः आग्नेयंपंचकृपालमित्यादौदेवताहविः सामान्यतोऽकृतानुमंत्रणमेतायातिप्यथिकृतादिष्वेकदेवतात्वेनहविर्देवताकपालसामान्येनाप्येकमेव अश्विनादिषुसमानाक्षेरद्विदेवतासामान्येनाग्नेयकृतानुमंत्रणं उपांशुयागहविःसामान्येनोपांशुयाजकृतानुमंत्रेत्रेवहविः सामान्यस्यवलीयस्त्वाउपांशुयाजकृतानुमंत्र एतेषुएकद्वित्रिचतुःपंचषट्सप्तकपालोदिषुकंठीकानिएतातिसत्विन्नातेवयाह्यालिनेविदेकेदेकृतासासासामान्येनाग्नेयविकारताकवित्स

कृतद्दिदेवतसामान्येनेज्ञाग्नदिकारताकृविद्दंक्रंतरद्दिदेवतसामान्येनाग्नीयोमीयय
विकारताकृविदितिकुज्ञालतयासर्वत्रांत्यांयमुपुरुषरोडाज्ञाः सर्वेष्येककपालइ
तिन्नागवताचार्येणकर्मीतसूत्रेमिद्दितत्वान्नेष्ट्यग्नीषोमीयऊनानुमंत्रणं अथवासर्वत्र
नाम्नातेषुयज्ञस्यायुरुज्ञदत्वमसीयेतिऊनांतुमंडणं ॥ ॥इतिश्रीनरसिद्ददीक्षितसु
तविश्वनाथनद्दविरचितायाप्रायश्चित्तवद्दितायांप्रथमःप्रश्नः ॥ ॥यपायक्ष्म
मृद्दीतःस्यादृक्रतदेवब्राह्मणगोमुनिपित्रपरोधोवातिनानिष्टस्तोवानिज्ञास्यमानो रामः
वायायज्ञस्तोमृगारेष्यागृतेत तस्यप्रयोगः पायपक्ष्माघ्नन्पतमनिरृत्यर्थवाएनो
निद्देरणार्थंवामृगारेष्यायक्ष्यइतिसंकल्पाक्रत्विजोवृत्वाग्नीनन्वोधायज्ञारवामा २९

त्दर्पेधाबर्हिः संमृत्पवित्रंकृत्वारात्रोसायंदोविधायप्रातरग्निहोत्रेजते
ष्वाघणायनाक्षीर्हपत्येपाज्यंसस्वत्वयेनदेराः पवित्रेणज्ञाजापत्यंपवित्रंइक्रः मु
नीवितिमंत्रैश्चर्तुग्रद्दीनत्रयडात्वाकृश्रडानिऊत्वायूजमानोपस्पातेजातेवर्हिःस्रो
त्वायःघणीयवेषापवातितिश्रर्पद्दयाग्निद्दोत्रद्दवण्यावोदायनिष्टयोग्रयेद्दोमुंवेष्टा
कपालमित्यादिमित्रावरुणाराणेमुचावुत्काकृमेणद्दवीषिनिरुप्यद्दविस्लदंतकु
र्यात् मित्रस्यवांचक्षुषाप्रेक्षेमैतेषाथामासासंविजानाथांमात्यदिषिवंरुणीवा
नायाइमेदेवानांइमेजनःसदास्ठावाएसोजवैतरिक्षमवितं आदित्यावउपस्थेसा
दयामीति तत्रतत्रोद्दः द्दविषूतोयवानुमंत्र्यद्दोत्रिफलीकरणानंतरंचर्मधृत्यादिफली

करणं तं पर्वानाकृत्वामित्रावरुणाभ्यां प्रातर्दोहं विधाय वरुष्वरोडाशाविनज्यधिप
तनादिकपालोपधानं कृत्वाष्टाकपालान्नेकादशाकपालानि चोपधाय योधिश्रित्यादे
वयजंवहेत्संगारं निधाय वरुस्थालीसप्रणीनानलाधावमसिष्टथिवीमितिनिधा
यन्नग्नूणांगिरसांतपसातप्यस्वेत्संगारमनिवर्त्यर्चतुस्थालांतिरः पवित्रंययोजलंवा
नीयाविश्रत्यङ्ङर्वंवदेगारंनिधायध्रुवमसीतिनेर्जनकपालंनिधायन्नग्नूणांम
गिरसांतपसातप्यस्वेसंगारमनिवर्त्यसप्तकपालान्युपधायतऊन्नरतोद्वादशकपाला
नितनः ङ्ङर्वंवद्वरुस्थालीतऊन्नरतोद्वादशकपालानितऊन्नरतोद्विकपालमित्यु
पधायसंवपनादिपिंडानिमश्रीनांतंकृत्वाष्टाकपालेकादशकपालपुरोडाशावधि

श्रित्यसेपयसिधर्मस्येतिदध्यानीयवरुस्थाल्यांतरेः पवित्रेयर्मः स्येतितंदुलानानी
यनर्जनकपालेघर्मः स्येतिवाक्लीवाधानात्रानीयसप्तकपालंपुरोडाशादीनधि
श्रयेत् त्वाग्नेह्याप्यतविधायामिक्षादोजातेनष्टामुपधानासुधर्मधत्यादित्रिः फली
करणंतंकृत्वापात्रेप्रभूतमाज्यमानीयतस्मिन्नतिरः पवित्रंधानात्रानीयनर्जनक
पालस्यविकटेनस्रुनिश्रांमारेघधिश्रयेत् ततोद्विरुद्वासानंकुर्यात् तत्रविशे
षःपुरोडाशानुद्वास्यामित्रामुद्वास्यात्वंकुचरुमुरमानुद्वासयेत् ततोतस्योत्रेत्रंवः
सदनं तस्मीत्रीदतामृतेप्रतिष्ठितयवानांमेधाः सुमनस्यमानाः सूर्यतिषोविनात
महतइंद्रीयायेत्याहः केशवस्वामिनोरुः नान्येषामपिसंमतः खमङ्गः धत्वचङ्ग

मुरुणावांवसुविदःस्वतंजस्तंतिन्नितारोमतीनांआईयथस्त्रातोनुवनस्पतेश्रोगो
धिराना इत्याधुपुरुरणादिशुधानासुन्नषति हविरासाद्यवाजिनमुत्करेविषयेवानि
धापयेत् ततइध्माधानांतंकुर्यात् तत्रसमुद्रासामिधेन्यः स्रुपादिमिदंत्वयंननम
स्तिरस्तेशोविषेइतिहेयाकवतीधापेततआज्यभागांतंकुर्यात् तत्रपावकवंता
याज्यभागो अग्नीरक्षांसिसेधतिशुक्रज्योविमर्षीः शुविः पावकइड्योमित्रोनु
वाक्या येषनामहेइमंयज्ञेपवित्रमर्विषांत्पन्नेर्याज्या योधारयापावकयापरिक्षस्प
दृतेसुतः इंदुरिंद्रायेनरुत्यः इत्यनुवाक्याआकलशेशुधावतिपवित्रेपरिषिच्यते
अच्छेयंयज्ञम्मदधतइतिसोमस्य तत्रप्रधानयागांतंविदध्यात् तत्राग्नेर्मन्वतिय

रामः
३१

स्मेदेतिमिषदितिहेप्रथमे इड्स्पमन्वयः संयाममितिद्वितीये मन्वेवायोवाराप्य
इतितृतीये वायोसवितुरुपरिष्टानइतिचतुर्थेरथीतमोदयातवरुतुमितिपंचमे
मरुतांमन्वेतिसुम्नायुधमितिषष्टेदेवानांमन्वेयदिदमाग्निषोवातीसप्तमे अनुनो
घानुमतिरग्निरनुमतेत्वमिष्टमे वोश्चानरोनउत्याष्टमेदिवीतिनवमे येअग्नेया
तामुवीरोदसीतिदशमे यागक्रमेणानुवाक्यायाज्येनवतंततः स्विष्टकृति यत्रेवयं
चुरुक्षेयत्रयाविष्टस्यनुवाक्यास्विष्टकृतमवदापयमानः मुवर्जनइत्यनुवाकेमन्तु
वाऊतीऊर्नुयात् तत्रद्वेगायत्र्यौतृतीयाउष्णिक् चुनर्गायत्र्यौ ततोद्वेअनुष्टुभौत
तएकागायत्री त्रिष्टानवानुष्टुभः यागेयेयजामहइत्यादिजातवेदो जुषतांहविरि

स्यनंनरंयथाऽतद्वसव्इतियाज्ययास्विष्टकृतमिक्षान्वाहार्यांतंकृत्वादिरण्यंददाति
ततःपरिधिव्हरणंतंकृत्वास्त्रुवेवाविमुच्यवाजिनयागंकुर्यात् तस्यक्रमःकांस्यपात्रं
प्रोक्षणीश्चपवित्रेकृत्वाकर्मणेवामितिपाणीसंमृज्यपवित्रेआयत्वेत्य
ग्निहोत्रस्रुचमादायऽत्युष्टमितिनिष्टप्यप्रोक्षणंपवित्रंजलमानीयोत्पवनादिपो
क्षिताःस्थेत्यंतंकृत्वाशुध्यस्वेतिकांस्यपात्रमुमुक्षानंकृत्वाप्रोक्ष्यउत्तरेसुवंप्राक्षा-
णीरादायकंसंसंमृदीतिप्रोक्षयेत् आग्नीध्रःप्रोक्षणीरादायऽत्युष्टमिद्वादिश्रये
स्त्वातेजिष्ठंनतेजसानिष्टपामीतिनिष्टप्यगोष्टमानिमृक्षमितिसंमृज्यदक्षीनुत्क
रेनिक्षिप्यांतर्वेद्यांसादयेत् ततोध्वर्युःस्यचस्पदक्षिणतःप्रोक्षणीर्निर्नीययोमा

त्रदेतिस्फ्यंनिरस्यवाजिनमलंकृत्यांतर्वेद्यांसादयति यन्मेत्वनिमर्शनानंतरं
कांस्यधारांपातयित्वादिग्भ्योनुब्रूहीत्युक्तातिक्रमाआवयवद्वारामुपतियायागा
यद्देवादेवहेडनमितिस्तुचाऽभ्रीगोर्हयत्येनुऽऊयात् ततःपुनरास्तंनजपवर्जम
र्वंकुर्यात् यतेयपेर्वयजेनर्तुव्यतिक्रमेदारव्यतिक्रमेयोनोरेतःसिक्तोजयेव
यजेरन्पातन्योयपातकसंयुक्तोहादशाहंमहापातकसंयुक्तामासमेकएणा।
मिष्टसंवत्सरंवत्सरेरमस्वातामेताग्निर्नश्यवसेत् महापवित्रेष्टिरित्यावक्षते
मृगशिरइष्टिरितिवा रहस्येष्टिरितिवैधायनोरहस्येष्टिरहस्येष्टिरितिवैधायनः
संवत्सरीड्येमाहिताग्निर्नश्यवसेऽ यदिश्यवसेत्पवित्रेष्टयजेत् तस्याःक्रमःसं

वस्मराऽर्ध्वंकृतसंकल्पः ऋत्विग्वरणादद्दीध्यावर्हिः संस्तरणंतमुपवमथेऽनिवि
दध्याव अथघातऽएतेऽग्निहोत्रेऽउनाधांऽपणयनाद्गार्हपत्येऽआज्यंसंस्कृत्याऽवनीये
येनदेवाः पवित्रेणेऽएतेऽकमवक्वतुर्गृहीतंजुहोतितत्तः स्रुक्भांडानिऽऊत्वायजमा
नमुपस्थाप्यप्रणीताप्रणंयनादिनिर्वापंतंकुर्यात् अग्नयेपवमानायपुरोडाशंसरस्व
तेऽपिप्रायाऽउपांश्वाज्यंऽअग्नयेयावक्रायाष्टाकपालंमित्रेसत्याप्रियायोपांश्वाज्यं अ
ग्नयेशुचयेष्टाकपालंवायवेतिपुरस्तेऽउपांश्वाज्यंऽअग्नयेव्रतपतयेष्टाकपालंविष्ण रामः
वेशिपिविष्टायोपांश्वाज्यंऽअग्नयेवैश्वानरायाष्टाकपालंदधिक्रावाऽउपांश्वाज्यमि ३२
तिदत्राऽदेवता तन्मध्येपंचानांविकीयाः पंचानामान्येनसिद्धाःऽअपयित्वासादय

ति सप्तदशसामिधेन्यश्चुंगाएव पाकयज्ञोधाप्येऽआज्यभागोऽव ऽअग्नऽआयूंषियव
मेऽअग्नेयवस्वस्वपाऽइत्यग्नेः पवमानस्य ऽतनःप्रियाप्रियासुऽस्माजुह्वानायुष्मा
दितिसरस्वत्याः प्रियायाः ऽअग्नेपावकसनः पाकक्रऽइत्यग्नेः पवमानस्य ऽउतापा
वकस्याऽविश्वदेवाऽआसत्तेनेतिसवितुःसत्याप्रियस्याऽग्निः शुचिव्रतमः ऽउद
ग्नेशुचयऽइतिऽअग्नेः शुचेः वायुरग्नेवापाशुक्रोऽअपामितऽइतिवापोर्मियुत्वतः त्व
मग्नेव्रतपाऽअसियद्दोवयमितिऽअग्नेर्व्रतपतेव्रतन्नेष्यंकिमिन्नेतिन्नोऽइतिविश्वो
ः त्रिपिविष्टस्यवैश्वानरोनऽउत्याष्टेदिवीतिऽअग्नेवैश्वानरस्यदधिक्राव्णोऽअ
कारिषंऽआदधिक्रावणःऽऊतानुमंत्रदांऽअग्नेः पवमानस्याहंदेवयज्यायाशुविः ऽ

तोमेध्योविपाप्माब्रह्मवर्चस्यन्नादोन्द्रियासं उपांशुयाजवऽपांशुयागीनां अनेः पा
वकनस्हंदेवयज्यैत्यादिसमीक्षं अथऽरस्तास्विष्टकृतः स्रुवाऽऊतीर्जुहो
तिपवमानः सुवर्जनऽइत्येतेनऽएवैवऽ जुष्टोदमूनामाजांत्योमित्यतेस्वेदमूनाका
विऽशस्तोऽतिथिः शिवोनः सहस्वंऽगोरसमनस्तोकाविऽअग्नेसऽत्वमाऽस्य श्रीं
न्यानिहेसंयाजेऽप्रसिद्धे अन्वाहार्यमासाघहिरण्यंददाति समानंकर्मऽआपली रामः
संयाजाऽन तत्रगृहपतियागात्सूर्यंदेवंदेवऽऊडनमितिगार्हपत्येस्रुवाऽऊतीर्जु ३४
होति ततःपुनरालंभजमवर्जंसर्वंकुर्यात् एतयेवयजेनाग्निश्चास्तोनिशास्यमा
नोवैयेतंवयजेतर्वयतिक्रमेदाएवातिक्रमेवापोनोवोरेतः सिक्तोतयेवयजे

तासंवत्सरमर्धपादमेकविंशतिरात्रंवातिर्यग्योनिगतोऽसंपातवर्त्तमानानुकृ
तेरयरुद्धान्दशापूर्वान्दशापरानात्मानंवैकविंशतिपंक्तिंपुनति नमऽउनरावृ
त्तेऽएषुदाहरंति वैश्वानरीजातयतीयवित्रेष्टिंतथैवेच्च कृताकृतोऽयुंजानः
पुनातिदशऽरुषमिति पवित्रेष्टिः बऽऊतयाकांतोऽमृत्युंजयकामेवायुः
कामोवानक्षत्रेष्टयजेत तस्यक्रमः त्रैत्याःपौर्णमास्याऽउपरिष्टादमावास्या
नवतिसासकृत्संवत्सरस्यनरण्यासहयुकानवतितस्यामारंभः नरण्योगासं
नवेतिथंतरेवैश्वारवेयऽइदानरण्योनोनवतितत्रारंभः अरण्योरग्नीऽमारो
त्तोदवसायमयित्वाग्नीचित्तत्याजस्त्वान्वावित्तत्यऽएनोनिर्हरणार्थमयमृत्पुत्रय

LIBRARY OF THE BOMBAY BRANCH OF THE ROYAL ASIATIC SOCIETY

कामः आयुः का स्रोनक्षत्रमत्रेणपक्ष्येऽतिसंकल्पऋत्विजोवृत्वाचारंनणी समा
स्रोपवसथपक्षेश्चारंनण्यानन्नित्रः संकल्पः नित्रोपवसथपक्षेनक्षत्रेणश्वोपक्ष्य
माणःस्रोनक्षत्रमत्रमारभ्यमाणोवान्वारंनणीयेष्ट्वायक्ष्यऽतिसंकल्पश्वोभूते
यात्तस्मिन्होत्रविधाऽग्र्यांपूर्णपनाद्यतुर्होत्तसारस्वतकृष्णाऽडहोमादि आरंनणी
समारोप्यया गिसंभरणीनादिनिर्वीतेपाकृत्वाऽग्नियमेष्टाकपालमग्नयेकृत्ति
काभ्यः पुरोडाशमष्टाकपालमनुमत्यैवरूंविर्वपतिमर्वत्राघृतयोरनुमतीमधे
नक्षद्रविःश्रीवत्सोथो स्मादीयेसप्रियोदक्षोऽदाभ्यः पुरएतेति रपिमंतोपुष्टि
मंतबाऽपनागोऽग्निनारयिमश्ववत्रगयस्फानोऽमीवहावसुविदितिपुरोनुवा

क्येयाज्येषाकृतेएवाऽआयुः कामश्चत्रऽआनोऽअग्नेमुकेसुतेत्तिद्वेऽआज्यभागयोर
नुवाक्ये अथषधानद्रविष्षु अग्निमुद्धीनुवोयज्ञस्यत्वग्रेः अग्निर्नः पातुकृत्ति
केतुनेतिद्वेनक्षत्रद्रविषः अनुतोघातुमतिरन्विदनुमतेन्वमित्यनुमते सर्वत्राप्यु
नुमत्योरेताएवयाज्यानुवाक्याः पुरस्ताच्चिष्टकृतः अग्नयेस्वाहाकृत्तिकाभ्यः इत्या
दिनवस्तुवाऽऽतीजुऽयात् हव्यवाट्चिष्टमितिमयाज्ये सर्वत्रावाहार्यसामाधवरं
दक्षिणांददति वरोणेः इष्टिंसमाप्यावाधानादि ऽध्वावर्हिः संभरणंकृत्वाश्रोषा
गः सर्वत्र एवमेवद्वितीयदिनेऽजापतयेरोहिरोयेचरुः प्रजापतयेरोहिणीवेत्वि
त्यादिअनुवाक्यायाज्ये सोमायस्वाहामृगशीर्षायस्वाहेतिषडयहोमाः सर्वपूर्ववत्

३ विहरणपक्षेषष्ठमहर्नक्षत्रेष्टावत्कर्मसमाप्यनुवर्त्तते तृतीयेहनि सोमायमृगशीर्षायत्रमामाकचरुः सोमोराजामृगशीर्षेणेत्यादिहविषि अनुवाक्यायाजे सोमायस्वाहामृगशीर्षायस्वाहेतिषडुपहोमाः चतुर्थेहनिरुद्रायार्द्रायेत्रयमिषेयंगवश्चरुः रुद्रइतिहविषि अनुवाक्यायाजेस्तणयस्वाहेतिचत्वारउपहोमाः पंचमेहनिअदित्यैपुनर्वसवेचरुः पुनर्नेदिव्यएतांसमाप्यतदानीमेवान्वाधानादिकृत्वाउपरंचरुनिरूप्यहविरासादनांतंकृत्वापयसिव्रवरेत् प्रसुश्रदग्नीयतीतिहविषि उपरेस्वाहेतिपंचोपहोमाः त्रिंशन्नक्षत्रापचरुः निर्वीयकालेयजमानेयनेनेयथात्वंदेवतानामस्येवमहंमनुष्याणांभूयासमितिजपेत् हविरासाद्य

नांतंदिवाविधायोदित्येषु नक्षत्रेषुवरेत् नक्षत्रायेतिहविषि नक्षत्रायस्वाहेतिदर्शपूर्णमासोपहोमाः तदानीमेवाचाधादिसूर्यायनक्षत्रेष्टश्चरुः रात्रौहविरासादनांतंविधायोदितेसूर्येप्रचारः उदुत्यंचित्रमितिहविषि सूर्यायस्वाहेतित्रयउपहोमाः एकत्रिंशद्भिरदित्यैचरुः अदितेउरुष्यतुमहीमूषुमातरमितिहविषि अदित्यैस्वाहेतित्रयउपहोमाः तदानीमेवान्वाधानादिविधायविष्णवेचरुः दिशंदिशंविष्णुः पतद्विष्णुरितिहविषि विष्णवेस्वाहेतित्रयउपहोमाः श्रीमत्योधाप्येरयिमंतोपुष्टिमंताचाज्यभागानुवाक्येस्विष्टकृतोसंयाज्येप्रधानस्याघंतयोः अनन्यनुमेतमितिसर्वेष्टिषुसमानं उपवसथेनसहह्यात्रिंशद्दिनानिभवंति नक्षत्रसत्रस्यज्योतिषामयनेनेष्ट्वायंनिमु

नुघ्नज्योतिरुपयन्तेऽपंमृत्युंजयनीहिरस्माद्वोधायनः नक्षत्रमत्रानंतरमै
ष्टाग्नपशुवैश्वानरीवाकुर्यात् ततः याथिकृतीमिष्टिकृत्वासदर्शेऽर्णमासाभ्यां
यजेत इतिनक्षत्रसत्रं अथाग्रयणा नुकल्पः वर्षासुश्यामाकाग्रयणंशरादवी
ह्याग्रयणंवसंतेयवाग्रयणंएतेषामकरणेत्रयमाकवीहियैवैः पुरोडाशंकृत्वा
तत्कालेदर्शेऽर्णमासोयजेत् एतेरग्निहोत्रेवानुऊयात् यद्वानत्वात्रानिश्चग्निहो
त्रीगारवादयित्वातस्याः पयस्यापि होत्रनुऊयात् अथवागार्हपत्येनवात्रश रामः
रावंचरुश्रयित्वातत्रयाज्यानुवाक्याऽपांमाहवनीयेऽऊत्वाज्ञातायुधेतिपंचभि ३७
श्चरुगृहीतेर्नुऊयात् ततः स्विष्टकृतंऊ त्वायजमानःसमंत्रंनक्षत्रेय

द्वानवात्रेब्राह्मणान्भोजयेत् अनुकल्पानेतान्पर्वशिष्टकृपक्षेपुण्यदिनेवाकु
र्यादेतेषामेवनवात्रानामाग्रयणं नवात्रांतरेश्यामाकाग्रयणस्यकाम
मप्रवारः पस्यनवसस्योत्पत्तिर्नास्तियस्यवानवात्रभोजनमपिनास्तितेनायिकार्यमा
ग्रयणंनित्यत्वात् नवसस्योत्पत्तौत्वाग्रयणमितिनवसस्यपदं तत्तत्कालपरं अ
तिष्ट्वाग्रयणयोनवमश्रातिसवैश्वानरीनिर्वपेत् पश्चादाग्रयणं तस्यातिपत्तौपा
थिकृतीकुर्यात् अग्निष्टाग्रयणोनवंतुस्कायग्रयणमपिनिस्पादयेवैश्वानरोमिष्टा
पाथिकृतीकुर्यात् यद्येककपालोऽऊतकालोखंडितःसन्नावर्त्तेतदुदाऽऽजापते
वर्त्तनमनुवर्त्तेत्वित्यध्वर्युः सम्यक्प्रतिष्ठापयेत्प्रतिक्षत्रेतिप्रतिष्ठामिविश्वाऽधऽ

तिद्वान्यो यजमानोनुमंत्रयते अध्वर्युरस्कान्दोः पृथिवीमस्कानजननीत्याप्सु
वाऊतीर्जुऊयात् तामिष्टिंसमाप्यवैश्वानरंकुर्यात् उपाकृतःपशुर्यदिक्रंदये
त्यदपारइतिऊत्वायस्मात्काषावामिष्टास्ततोनोअनयमितिऊत्वायद्दमक
स्मस्मैस्वाहेतिजुऊयात् विपनयलाथनयोः वेपिष्टाः पलपिष्टाइत्यूहोवा।
सिष्टाइतिस्थानेउपाकरणानंतरंमरणेशाकुन्मूत्रकरणेशयवेशानेचसमाज्ञस्था
ः शाकुदकृथाः सूत्रमकृथाः शाशादइतिक्रमेणोत्यमर्वत्रयस्माद्धीषाइति
समानं आर्द्रंतयोर्यदस्यापरेसद्दमकस्तस्मैनमइति व्याहृतीव तत्रोपवे
शानेसतेतंप्रायश्चित्तत्रयंऊत्वायद्दमकस्तस्मैस्वाहेतिजुऊयात् मैत्रावरु ३८

णाऽडुंनोऽडुंबरान्यदंडेनवानिघल्लोगानुदतिष्टेतिसमुन्मोपयेत् उदश्वेत्यश्वं उ।
छगितिछागं उन्मंथंतिमेषेउद्दशामितिमशं मरणेविशेषउच्यते वायुनाघातश्रेष्ठो
ऽश्वरुः अक्षिकरणादिप्राणपीडादिनामरणेवौल्वश्वरुः अशुवेहवारुणश्वरुः
कारणत्वेनचवैश्यैर्पश्वरुः मष्टेवायव्यश्वरुः एतेषांप्रयोगः कपालनाशेपिष्टवत्कर्म
मध्येकर्त्तव्यः कपालनाशेपिष्टप्रयोगोवक्ष्यते एतत्प्रायश्चित्तेष्टिसमाप्यपश्वंतरेषु
स्कादेवतजातिवर्णयुक्तमालभेत पश्वंतरालाभेचकर्माणिसंनिपत्योपकारीणिइव
संस्कारकाएवावर्त्तीयानि इतराण्युपकारकाणितानि निर्मथनसमिधेन्यंतानि
पैषपूर्वाण्यग्निमार्जनपवरत्रधानादीतियन्मध्येपानिरुक्तानिरुक्तानितेषांना।

दृन्निः घाकृतानांकरणमितितज्जीतीयपशोरन्नावेच्छागमेधाश्वर्ग—मिथः घतिनिधि
त्वमुक्तवर्णसंयुक्तानामस्तीतितन्मध्येएकदितिरितिहे अनुवाक्याघाज्ये अदित्ये
स्वाहेतिचत्वारउपहोमाः षष्टेऽहनि बृहस्पतऐतिष्यायपयसिनेवारघ्वरुः बृहस्पति
प्रथमामितिहे अनुवाक्याघाज्ये बृहस्पतयेस्वाहेतित्रयउपहोमाः सप्तमेऽहनिसर्प
न्यग्रोधान्नाज्येकरंजः तस्यतंत्रंमृगारेष्टिधानावत् द्वितीयफलीकरणं
तेविधायवमीवधूत्यादिअधिप्वनांतंकृत्वातिरः पवित्रंसक्तनिर्वपति ततोनर्ज
नकपालनिकटेनस्मिन्नांगारेघेधिश्रयेत् अन्यत्समानंइदंसर्पेभ्यः स्वाहेतित्र
यउपहोमाः अष्टमेऽहनिपित्र्योमहाग्न्याधङ्कपालपुरोडाश यागकालेत्वाङ्क

म्याश्रावयप्राचीनावीतिदक्षिणोर्ध्वंजुहोति उपदूताःपितरइतिहेपितृभ्यः।
स्वाहेतिपंचोपहोमाः नवमेऽहन्यर्यमृगफल्गुनीन्यांचरुः गवांपितिरितिहे अर्य
म्णेस्वाहेतित्रयउपहोमाः दशमेऽहन्यजगायफल्गुनीन्यांचरुः अग्नेदेवतामि
तिनिहे नगायस्वाहेतिआज्यहोमाः एकादशेऽहनिसवित्रेद्वस्त्वायद्वादशकपाल
:पुरोडाशः आम्रबांधीहीणां द्वादशब्रीहिमध्येयेआशुफलेतितेआग्नेयः ज्ञाष्टि
कादर्यः सवित्रेत्सुपांशुदस्तांत्येत्युद्वेः आयातुदेवइतिहे सवित्रस्वाहेतिपंचउप
मा: त्रयोदशेऽह्नित्वष्ट्रेवित्रायेअष्टाकपालः त्वष्टानक्षत्राणामितिहे त्वष्टस्वाहेति
चत्वारउपहोमा त्रयोदशेऽह्नित्वष्ट्रे। वायवेतिष्यायेसकृत्यस्तनवत्नीयाः पयःप्रात

दोहादयः मात्राप्यघमानवंनायुनक्षत्रत्रमन्येतीतिहे वायवेस्वाहेतिचत्वारउपा-
हेप्राचतुर्दशोक्किइंद्राग्नीभ्यांविंशारवायाएकादशकापालपुरोडाशांनिर्यपेत् इरमा-
मसूत्रवाधरितिहे इंद्राग्नीभ्यांस्वाहेतिचत्वारउपहेमाः इष्टिमाप्यतदानींमिचात्वा
धानादिविधायपौर्णमासीमाज्येनयजेत् पूर्वायस्वादग्नीषोमावीर्यणेतिहे पौर्ण
मास्येस्वाहेत्रिपउपहोमाः ततःपंचदशोक्ति इरस्चाधानादिविधायस्वोन्नतेमित्रानु
राधेभ्यश्चरुः ऋधास्महेमरितिहेमित्रायस्वाहेतिचत्वारउपहोमाः सप्तदशोक्तिप्र
जापतयेमूलायचरुः मूलायप्रजामितिहे प्रजापतयइत्युपांशुश्चलायेस्वुहे: राम:
प्रजापतयेस्वाहेतित्रयउपहोमाः अष्टादशोक्ति अशोषाटाभ्यश्चरुः पादिम्या ४०

आपइतिहे अप्यःस्वाहेतिपंचोपहोमाः एकोनविंशोक्ति विश्वेभ्योदेवेभ्योदेवेभ्योवाय
वेभ्यश्चरुः ततोदेवाविश्वेदेवाइतिहे विश्वेविश्लवेश्रोणापैत्रेभ्योदेवेभ्यःस्वाहेति
चत्वारउपहोमाः एतामिष्टिंतदानीत्वान्वाधानादिविश्वेविश्लवेश्रोणायैत्रिकपा
लःपुरोडाशाःश्रवणेन्हिश्रोणामितिहेविश्लवेस्वाहेतिचत्वारउपहोमाः एकविंशो
क्तिवसुभ्यः श्रविष्टेभ्योष्टाकपालः अष्टौदेवावसवःसोमपासइतिहे वसुभ्यः स्वाहे
तिचत्वारउपहोमाः त्रयोविंशोरुद्रार्विशेवरुणायशतभिषेजेन्योदशकपाल
रुद्रानांद्वीहाणां आत्रेयंद्विस्वयोपिरुद्रद्वीरुद्रयः नक्षत्रस्यराजापजाइतिहे
वरुणायस्वाहेतित्रयउपहोमाः त्रयोविंशोरुद्रानांद्वीहीणांअजायैकपदेत्रो

ष्टपदेत्यश्वरुः अजोपैकपदइतिहे अजायैकपदेस्वाहेतिचत्वारउपहोमाः च
तुर्विंशोक्तिअहयेबुध्नायपोष्टपदेत्यानूमिकपालः धरोडाराः नूमोकपालमालि
त्यागाराधिपयेनंकृत्वाएकपालमान्चनूर्मिप्पिष्टाकपालोपधानमंत्रेजपेत् अंगा
दाधिवपनादिसर्वंकुर्यात् अहिर्बुध्नइतिहे अहयेबुध्नायस्वाहेतिचत्वारउपहो
माः पंचविंशोक्तिइक्षेरवत्यैवरुः इषारवतीहे इक्षेस्वाहेतित्रयउपहोमाः षड्विंशो
क्तिअश्विन्यामश्वयुग्न्यादिकपावाः तादग्विमश्वयुजोपयतामितिहे अश्विन्यां राम:
स्वाहेतिचत्वारउपहोमाः सप्तविंशोक्तियमायनरणीन्यश्वरुः अपयातामनुमिति
हे यमायस्वाहेतिचत्वारउपहोमाः तदीनीमेवाग्न्याधानादिविधापामावास्यायें ४१

स्वाहेतित्रयउपहोमाः अष्टाविंशोक्तिंचंद्रनसेस्वाहेतिसप्तोयहोमाः नवविंशो
क्तिअहोरात्रेत्यः स्रुक्रुक्लमिश्रीहितंडुलानांचरुः मावरासादनांतंकृत्वारा
त्रौवरेत् संध्यायांनिर्वापः संध्यायामेवप्रवारोवासुपांकुर्यात् तेषामप्यनावेत्रा
जेनेष्टासमापयेत् ततोमृगंपशुंनवाउपवेनसप्राणनालासान्यामेत्याविष्वा
आत्राइतिसृनिगलक्षिपेत् एहितोधूम्रलोहितइत्यादयोवर्णाः पशूनां त्रि
पविःदित्यवाट्पंचाविंत्रिवत्सः तुर्यवाट्षष्टवाट्दर्शनःधेनुःवशानड्वान्द
क्षइतिपशूनावृर्णक्रमात्तत्रप्राणमासिकत्रिपविः त्रिविवेकोदित्यवाट् एकै
मेणानड्वानुपर्यंतमुत्तरपरामासादत्यातत्तन्नामानियोज्यानि एतद्धर्मुक्तएकशृं

गः कूटः खंडितकर्णश्चतुर्हीनश्चरः काणः नग्नदंतः खंडखंडीनः खंडखंडखंडश्च
श्रोनः त्रिपिविष्टइतिसङ्गांतरंछुछुंदीनजातत्ववनधात्पः त्रेपनत्राहेनोमेतेस
सत्राकोन्कनमस्कृटादयोवर्जनीयाः उक्तवर्णवयोभावेनिषिद्धगुणयोन
यः प्रागुपाकरणादग्निर्मूर्द्ध अग्राविस्कसजोघसा इंद्रविष्णूवीर्धत्र वा
योग्रातंदरिणा पजापतेनत्वदितिपंचनिजुह्वामरुद्भ्दीत्वातेऊत्वायथामंत्र
वंपशुमुपाकुर्यात् वपांत्रेपनादिर्नयेत्र नश्पेद्धातदादाद्रुपाश्रोत्रुक्कावाचतुर्गृ रामः
हीतेयजमानेनान्वारब्धःसुग्रस्रुपेणानविनातिसर्वेहिरण्यकृक्षिः सप्तत्रिंना ४२
ःपरस्तात्सर्वेषुलोकेषुधिवुधः प्रविष्टोगातुमस्मिन्यज्ञेयजमाने यंविदित्वाहेति

कृत्वावपास्थानेयन्मांसंतिष्ठतितदुत्पाद्यपत्नेत्तत्रवधर्मः सर्वथोद्धारादिस्तोकां
तेनवति तदनावेत्राज्येनैवेचतुर्गृहीतेर्यत्रैत त्राज्येनयागेसंवैनिक्तंतेवपाध
र्मी: उन्नमप्यजामिष्टंवीष्यनिधार्योज्यनागाविष्टकृद्वाज्यचतुर्गृहीतेनवपा
गंकुर्यात् यदिपशोरवदानानोमध्येएकस्यहृयोर्यद्वनांवानाशस्तसंख्याकृवा
ज्यमादायज्ञोषावधदानेः स्रुग्यजेत् अत्यंतनाशेतत्संख्याज्येनावदायपागः वद्ध
ततरांगनाशेत्राज्येनमस्मप्पशुनःपशुमुपाकृत्ययजेत् यदिवमासमग्नावातदेक
देशोवांगावदानेसर्वमेकदेशोवास्कंदेदत् अन्वाददेशायमेवमीयवास्यास्वस्ति
पायूष्टदत्वार्थेडियंपयइतियथास्थानंनिधायाजुह्वामरुद्भ्दीतेनपस्तेइष्टापस्त

दर्शो देवः केतुर्विश्वेभुवनेभादिदेशमनः यावरिष्टास्वाहेतिजुहुयात्वयोयजे
३ यदिकर्मण्मेमेऽस्येपक्षीऽपपित्वेऽष्टधालमुद्रुवेऽष्टधालंवक्षालघुनः
पतिमुव्यनुक्रांसरुरुहीतेनआपवस्वदस्वचसोममपीथेगातुयज्ञमानाय
विदत्वाहेतिजुहुयात् ध्रुवादोयदिस्कंदेज्जदाकांस्यपात्रेचमसंनीयांत
र्वेदिनिधायबर्हिष्यंतर्धायमृतिदधाद्यतेनवर्धतोतस्यनष्टस्यवीतस्यहविण
मागमदितिस्कंद्वैश्वेषंनिरुप्यन्नूपतयेस्वाहेतिस्किंत्रानुमंत्रणंकृत्वाशतमानंहि रामः
रण्यंध्रुवाज्यंग्रहिरायांनिधायकंसेवाचमसेवानिरूहसंध्रुवाज्यं ध्रुवाज्यग्रह ५१
णंयथाबर्हिरुतिऽयांस्तीर्यऋधासमयविस्रत्वनऽइत्येताभ्योग्रहीत्वायथाबर्ह

तिऋनिधारयेत् तेतोन्यत्रध्रुवाज्यं शातमानस्वर्णमृडत्याग्नेनाध्रायांध्र
ध्रुवाज्यग्रहिण्यासहैवास्रुसर्वंध्रुवाज्यंक्षिपेत् ततोन्यत्रध्रुवाज्यस्कंदनश्चा
यस्त्विवं यशोगर्नेनिमित्तंप्रायश्चित्तमुच्यते वयामंग्रहणकालेगर्नमाजघ्व
मितिप्रेष्यवयादर्शनिजातंवस्त्रेणतमाच्छाद्यस्थापयेत् वयायागकालेसूर्यो
दिवीतिमंत्रेणायागोनयकृतमंत्रेणायागोनयकृतमंत्रेणवषामिहास्यग्रस्या
हरितोगर्नेइतिवयानुमंत्रणंकुर्यात् शमित्रुत्तदयजिक्रमितिप्रेष्यध्रुवाज्यं
गर्नमित्यादियेचसूत्रोक्तमंत्रानुक्त्वाशोदशनिर्गलंतंगर्नमावतनेनिवर्त्त
त्रुक्त्वानुमंत्रयेत् ग्रष्टादेनत्वग्निशेषान्मुचमानुतोकविनितकरीमित्य

नुमंत्रयेत् पशुश्रपणकानेसंदेशेनोपगृह्यद्विरप्युक्षन्नाभित्रेधवदेत् तस्माद्वा
जनांतवेवमाहोमछावरयेत् पशुनामहैवगनेमीनीयदक्षिणतः पंक्तीर्वा
साधार्यमनोताश्चर्वकपशुम् वदायपात्रांतरेष्टथगानीमवद्येत् गर्नावदानेन
मतोतास्कस्विष्टकृदवदानंसर्वमेकमेवश्रत्याक्रम्यपशुयागमाधयेत्युत्को
प्रेक्षेतिवदेत् नगर्नयागस्याश्रावणप्रेषोस्तः यान्यार्धचैवमाहोमंष्टथकृष्ट्थ
कृत्वावषट्कृतेनजदङ्गशइतिमंत्रेणपशुयागमग्नयेसमयमेवगनीनुऊह्यात्
दिग्नाहोमंष्टथकृष्टथकृतंत्रेणवाविधायवनस्पतिस्विष्टकृतोतंत्रेणकुर्यात् श्र
वशिष्टगर्नेयथादृतंतीत्वाहवनीयस्योत्तरार्धेप्रत्यक्शिरसंनिधायमहीरोः ए

थिवीचनइतिनम्मनायेत् ततःसुवर्णमष्टकृत्वःकंकृत्वाद्भिः प्रक्षाल्यवस्त्रेणा
वेष्टथोल्मीवेणविरविरउनर्वासमावेल्यागर्नाछनस्रुक्षमत्वविनिधायदक्षत्वङ्
म्येनिधायाध्वर्येवेदध्यात् श्रथवासमावेष्टयित्वात्रिगुणमुल्मीवंकृत्वाततीयेगर्ने
विगृह्यपुनवस्त्रांतरेणावेष्टोल्मीपीवशिष्टत्रागद्वर्यद्विगुणीकृत्यवेष्टयित्वात्रिगु
णमुल्मीवंकृत्वाततीयभागेनविगृह्यपुनरर्ध्वर्यवेदध्यात् इतियशोगर्नानिमित्त
प्रायश्चित्तं श्रथचातुर्मास्यव्रतप्रायश्चित्तमुच्यते व्रतांनाममानसःसंकल्पःश्च
वृतंनवदिष्यामीतिप्रतिज्ञा श्रन्नतमांसभक्षणपरदारगमनपरिधानवामः प्रक्षी
लनांनिमृन्मयेनपात्रेणजलपानं भ्रष्टायोच्छिष्टदान स्वहस्तेनपादक्षालनं व

लवणाज्ञानंतिलव्यतिरिक्तकोशीपात्रेनक्षणं खड्गाविज्ञायनमित्येतानिवर्जयेत्
नस्वनायोमयिगछेत्सजातपुत्रः क्रतोगछेत् दधिघृतप्रचुरहविषानोजनंकर्तव्यं
नमध्यस्थीयात् नार्त्विज्यंकुर्यात् उष्टसंनाषणंत्यजेत् नस्वलोमकतनानिवर्ज
येत् अयंनियमः संवत्सरप्रयोगे नयावज्जीवप्रयोगे तत्रतुप्रथमसंवत्सरएवे
तेनियमाः नद्वितीयादिसंवत्सरेषु एतेषांनियमानामतिपत्तौज्ञातयतीष्टिः प
र्वणोमुख्यकालातिपत्तावपिज्ञातयतीष्टिः पर्वात्ययेपाथिरुती मुख्यकालाति
क्रमेगौणकालः गौणकालस्यातिक्रमेपाथिरुतीतिव्यवस्था इतिचातुर्मास्य
प्रायश्चित्तानि अथसोमप्रायश्चित्तानि दीक्षितश्चेदनृतंवदेत्यथइमंमेवरु

णत्वायामित्वंनोअग्नेसत्वंनोयग्रइतिचतस्रोजपेत् सत्यंनामसत्यज्ञानइति
पादकंस्तोधुसमायमादिनिमित्तकंपरपीडारहितंवचः अन्यदसत्यमेव दंडका
ष्टाजिनव्यवच्छेदेदेवोजनमगम्पज्ञस्तमाज्ञीवतुवर्धतांनृतिघृतेनमुंचतुय
ज्ञोयतिसंहइतिजुपेत् यतितरेतोमूत्रइरीषाद्यमेध्यदर्शनेआबद्धमनइति
जपेत् मानत्यागपरापवादयानुवादक्रोधरोदनेष्वाहतिजपः शरीरपरि
ष्टिंविडुपतेजदतीर्ब्रह्मलधतइतिजपेत् अमंस्कृतपयः यानेद्वित्रिस्तनान्पति
क्रमेअपश्चावमश्निवाः इतानवद्यइयमायोस्मापावकयोनाजदरेमुग्नोवा
इरावतीरतीरतमीवाअनागसः स्वस्तिनानवद्यजीवसेइतिजपेत् वमने

निष्ठीवनेपदत्रायिरसस्यमेनिरष्ठविषमःस्मृतः अग्निष्टोमएथिवीयुनरात्म
दधाइतिजपेत् रेतःस्कंनमनुमंत्रयेत् पन्त्रेरेतःपरितोषदिर्यथाथाअग्निहो
त्रमिवसोमेनतदहःपुनरादत्ति तनइमंमेवरुणतत्वायामीतिमंत्रान्पांस्क
नाऊतीयुऊयात् सूत्रंपुरीष्यंपक्षचइपंतपेतियानइतिएथिव्यालोषमादा
यअपोमुंचामिनघजामहोमुंवास्वाहाकृतीः एथिवीठीमाविशतेतिमूत्रंपुरी
षेत्पत्काणाआचम्यमदयथालोनवेतिनिदध्यात् अक्रंयातेयातमानामाम रामः
स्यास्वाहाकृतीमाविषतेजपेत् कफेनिर्गतिकफस्यनामापश्यस्वाहाकृतीः ए
थिवीमाविषतेतिजपेत् स्वेदेतथास्यनामापश्यस्वाहाकृतीएथिवीमाविश ४६

तेतिजपेत् उस्वप्नदृष्टौनुच्छायशाप्यायाआदवनीयमेत्यउः स्वप्नपापस्वप्नोदभु
क्तौबुस्नादमंतरंकरवैतहिस्वप्नगुदगुतेतिजपेत् स्वेदेदंकंदुपनादन्यथा
वारुरुदृष्टौनमोरुद्रियेभ्याजुः स्वेदेतिजपेत् नवऐतिधावंत्रयमारु
द्रायवास्तोष्पतयइतिऋचंजपेत् हविर्यज्ञोकृषायश्चिमभ्यादिष्टेषुदीक्षितव्र
तमंगेषुयोजतीयं गुरुषुव्रतभंगेषुस्त्रीगमनादिषुव्रातपतिलघुषुलघूनिन्द्रा
दिष्टानिभ्रादिष्टकर्मणकार्याणि अनादिष्टानिहविर्यज्ञव्रतत्रेषवःकार्याणि
एतानिप्रायश्चित्तान्यवश्यथावधिकार्याणीतिवौधायनः नरदीक्षाविसर्गादि
तिशालाकिः अथसर्वयज्ञसाधारणप्रायश्चित्तं सर्वत्रहविषोन्यस्मिन्वस्कृति

स्कत्रेमित्रेऽषितेविपरीतेदीनेनग्नेनष्टेचंद्रादन्नाद्हीतेनऽगीदिगणः ऋ
त्विद्यन्द्रविर्देवेपरिधीध्यस्कन्यवरुक्षाजिनपवित्रकपालारणिमुखा
निस्वन्नाखालक्षणेक्रानिनजातानिचेन्नदाप्रजापतयेस्वाहादिरण्पाग
नीयस्वाहान्नगुणा पतनयेस्वाहा आंगिरसांयतयेस्वादेतितिमहाव्रात्
तिनिश्चस्कषेणजुह्वयोत् एषप्रजापत्यगणः सर्वप्रायश्चित्तसंज्ञः अना
दिष्टम्मुह्यतप्रायश्चित्तेप्येतदेव कर्ममंत्रव्यतिरिक्तेवाम्बाएक्षरलोपादि। ४७
नाऽधीतमंत्रेऽब्राह्मणात्कृताध्ययनमंत्रपाठेऽब्राह्मणाद्धीतमंत्रपाठे
वषट्कारेनागतेतीतेवादवनेकृतेऽयोऽक्तंदविरन्यत्रवेत्यतेत्वद्दातुरा ४७

पिमंत्रेषुस्वरादिलोपप्रधानयागपर्यालहविषोन्यस्मैहविषोतिदाहे ग्रप
धानाद्याक्रयालामांनाद्वेमेदेस्तीनांमध्येवाक्रत्विग्नोजोनाध्वावरु-गते
अज्यविलोकनात्प्राक्यवित्रनाद्वेप्रधानयागानांविपर्यासेक्रत्विजामशुचि
लेक्रत्विजापरस्परद्वेषेएवमन्येषनादिष्टप्रायश्चित्तस्थलेषुमिदाक्रतिप्रण
वादिव्याहृतयः इमंमेवरुणतत्त्वायामित्वंनोअग्नेसत्वंनोअग्नइतिचत
स्रोप्यविधितइतिचस्रोवानेतुंतन्वन्नुहुध्यस्वाग्नेनयस्त्रिन्नाविंतितिस्रः
अन्वग्निर्मनोज्योतिर्महाव्याहृतयः ससतेअग्नेप्रजापतेनत्वदितिमिंदादि
गणः एतेमंत्रायज्ञार्थसाधनसंज्ञकाः पात्राणांनेदनेतत्रिषुजलादिवस्तु

तोसेकेसतिन्नूराघुर्मेधारयतघ्राणेमेधारयतघ्रजांमेधारयतयज्ञेधायज्ञिमं
ज्यज्ञित्रंदारुपात्रेमाहवनीयेनुप्रहरेत् मृन्मयन्नूमिन्नूमिमगोन्नातामातरम
प्यगान् नूयास्मत्रैः पशुनिर्यानोद्वेष्टितमिघतामित्यनुक्षिपेत् ततोमिदा
दिगणंकृत्वापारपात्रनेदेसतिसशेषदबिस्कंदेन्नूपतयेस्वाहेतितिस्कृत्वानु-
मंत्रणंकृत्वाऽगोदिगणंहादशाज्ञाग्दीतनवियद्कुर्यात् केलपात्रंनेदेआ
हवनीयेजलेवापात्रघास्मिंदादिरेवनन्नूराघुर्मइति क्रतोपधानानांकपी
नांनेदेअग्निन्नोघर्मन्नस्रुत्करेनिन्नंनिक्षिप्यइध्मेवेदिपरिधयश्चतिचर्ष्टीहीतंकृ
त्वाकपालांतरंस्वस्थानेधर्मन्नोदेवाद्दाप्येत्तितिनिधायोपधानमंत्रंजपेत्

क्रतोपधानकपालानांनाज्ञेआश्विनंहविरुपालेवावाएथिविमेकपोकेलमि
तिहविषमेकामिष्टिंकुर्यात् तस्माइष्टेरहष्टार्थान्यंगानिनिर्वर्त्तंते दृष्टा
र्थान्यपिविरुद्धानिनिवर्त्तंते पशुघक्रतेष्टोयद्यशक्नुतेत्रान्यत्रंपातयेत् दि
क्षितत्वादग्नीनांपुनर्विहरणंनास्ति त्रमिपरिग्रहणार्थमन्वाधानंकर्त्तव्यं दृ
ष्टार्थत्वात्तइध्मावर्हिःसंनरणीयंएतदपिविरुद्धं वेत्रंनरणीपंचेदतः घाक्र
तएव एतद्भक्तनवति कपालनाज्ञानंतरमेवकप्यलनाज्ञानिमित्तेष्यापक्ष
इतिसंकल्प्यक्रत्विग्भोहत्वान्वाधायेध्मवर्हिः संनरणंवेत् पदिबर्हिःस्ती
र्णेनिस्पाद्यासणमुपवेशपरेष्यामास्तीर्यपवित्रेविधापाग्निहोत्रस्रुवमादाय

तिष्टयद्विर्निरूप्यागायेकोपयुक्तपात्राणिप्रोक्ष्यावस्नातादिकंकुर्यात् यद्या
ज्यंतंनिरूप्यंस्यात्तदाज्यंनिर्वपेत् विदिकरणंनरूपंवेत्कर्त्तव्यं स्रुक्स्रुवधर्मार्गौ
दर्शः पात्रीसत्त्येत्यादानद्वाजुरूपवृतोश्चतुर्गृहीतंहपंकुर्यात् इध्माबर्हिः
संनवेप्रोक्षण्युन्मार्गादिस्रुगादानोतंकुर्यात् अन्यथासादितजुह्वासह न्य
नूरूपांसाद्योयन्नतासहान्योपभृतंसादयेत् यदिस्रुचोसत्रश्पतस्तदाजुरू
पभृतावन्येकुर्यात् अन्यथाप्राकृतिकेश्व श्रुवश्रुवासासिधेन्मःएथक्को राम:
र्यात् वेदोयवीजनंचकार्यं श्रुपाजा——वात्रासमित्परिवेषणंनाघारोनव
तः उपस्तरणनिद्यारादिकथनंकर्त्तव्यंध्रुवाज्येनयदिध्रुवानप्याएतातदा ४९

शेरूतश्रुवयाआज्यंगृहीयात्———आतंमाजनंविधायप्रवराम्प्रावणंरू
त्वास्रुगादापनादिप्रयाजांतंविधायहविषीअनिघार्यप्रधानेयजेत् नाडाजा
गाविहस्तः खिष्टरूतमिक्षाऽडाभवदायश्वंप्राश्निंरूत्वाऽडोशंउपमार्जेयी
त्वासरूदग्निंसंमार्जनंविधायप्रस्तरप्रहरणादिस्रुविमोकांतंकुर्यात् नातुया
ज्यावंति प्रस्तरसतयेशंपुवाकादितिवृत्तिः तदसरूसमार्जनांतरंस्रुचौसं
स्राव्यमुचेशरूपलीसंयाजाः दक्षिणाम्प्रोक्षयस्रितफलिकदरत् प्रारूतंत्रे
त्रप्रहरेत् समिष्टयजुर्योऽतेत्पिनरूतेनविरोधोभवति तत्परित्यस्सर्वंकुर्यो
त्एवंविधायइध्मोवेदिरितिचतुर्गृहीतंऽत्वाघर्मोदेवः अग्नेत्वितिकपालां

तरं अथाधानमंत्रेजयित्वा यत्रकपालनाशादर्शनेसतिकर्मत्यंत्काकपा
लनाशेष्टिरारब्धातत आरभ्रोषंमापयेत् उद्धरणंवेदिकरणंचहित्वाक
पालनाशेष्टासर्वनावर्ज्ञयेदितिकेचित् कर्मतितेतुप्रकृतेष्टिंसमाप्यतिकृ
तेष्टिकुर्यादितिभगवताचार्येणपक्षांतरमुक्तं इतिकपालनाशेष्टिः अ
थानुकल्पावक्ष्यते अस्तमयात्सर्वेप्रणीयनक्षत्रदर्शनानंतरमेवसायं
होमकाल आप्रातराकृतिकालोसर्वोपिरात्रेगौणकालः आपद्विगौणा
कालेपिकुर्वेआयश्चित्तंतुकुर्यात् उपसिप्रणीयोदयानंतरमर्धादेवाप्रा
तर्होमकालः आसायंहोमकालस्सर्वोपिदिवसोगौणकालः एतस्माप्प

तिक्रुद्धेसापदोषारस्तनमःस्वाहेतिवामनस्त्यावाघनुर्गृहीतंप्रातर्होमकालेऊ
त्वाप्रातर्होमंकुर्यात् एकाहादिषण्मासावधिहोमातियत्नोबद्धेषुदीप्यमानेष्वग्नि
तुतुमतीष्टिः अतीतानांहोमातुपुरनरासन्निः प्रोषितेयजमानेबद्धेष्वग्निषु
सत्सुहोमात्ययेमनस्त्यावघनुर्गृहीतंऊत्वातंतुमंतीष्टिकृत्वातिपत्रहोमाःकार्याः
समारूढेषुहोमात्ययेक्रत्वादयः पूर्वमुक्ताः पर्वणिसमारूढवक्ष्यिधानमेव दर्
शपूर्णमासयोर्मुख्यकालताश्रुत्योक्तयोरन्यतरकालातिपत्तेरन्यतरस्यगौणका
लः आग्रहायणाग्न्याधेयाग्रयणस्यगौणकालः आपवाग्रयणाहीहायण
स्यगौणकालआग्नाधेयाग्रयणाघवाग्रयणस्यगौणकालः वैश्वदेववरुणप्रघा

समाकेमेधश्चनासीरियारगांक्रमेणैकैस्यकालगमनपर्यंतमेकैकस्यगौकालः पंर
स्यएगमनपर्यंतकालोगोणः एतेषांगोणकीलानामतिगमनेपाथिकृतीष्टिंविधाया
तिपत्रयागंकृत्वाप्रकृतयागः कर्त्तव्यः वसंतेज्योतिष्टोतेनयजेतेतिज्योतिष्टोमस्य
वसंतीमुख्यकालः पुनर्वसंतावधिगोणः कालः तस्यातिक्रमेतंतुमतीष्टिंविधाया
तिपत्रयागंकृत्वाप्रकृतियागंकुर्यात् अथवाउक्तानांपशुसोमानामसंभवेवैश्वा
नरीकुर्यात् वैश्वानरीप्रतिधितिरिकेचित् ब्रीहियवान्यायेनविकल्पितेकेचित् राम:
यज्ञिनिष्ठिसमविकल्पयोर्वैश्वानर्योः करणतन्मुख्यकालेगोणकालेवा एतत्का ५१
लद्वयातिक्रमेतन्नदुरुक्तप्रायश्चित्तानिवैश्वानर्यामेष्टसमुच्चयः विकल्पोवा समु-

अयपक्षेनातिपत्रयागः विकल्पपक्षेत्वतिपत्रयागोस्त्वेव दीक्षेथुवक्रिथुषण्मास
मुक्रतेग्रिहोत्रेप्रयेपथिकृतेप्रयेर्तुमतेग्नयेवैश्वानरायग्नयेवृतयइतिवतुर्वि
क्षानिष्टिकुर्यात् वैश्वानरोवाद्वादशकपालः अन्येष्टाकपालाः अन्वाहापोदक्षि
णातोनियत्रानिरुप्तवाप्रासंजुहुयात् दर्शपूर्णमासानांषण्मासातिक्रमेयीपमि
ष्टिः अतिपत्रानिष्टाप्रासंयजेत् आग्रयणस्यानुमीस्यपशूनांषण्मासातिक्रमे
पीपमिष्टिः अतिपत्रयागोयथाप्रासयागश्चाश्वेवदाग्रणेयेतिपत्रिप्रायश्चि
त्तमुक्तंतथान्नायंदिगौणकालातिक्रमेसतितदनंतरमेवकर्त्तव्यं इदंतुप्राय-
श्चित्तंगौणकालातिक्रमाव्यवहितसमयमपतीत्यषण्मासेभुगतेशुकर्त्तव्यमि

तिग्रवस्थ संवत्सरमग्निहोत्रातिपन्नो ऽग्नेयेपवमानायाग्नेयेपावकायाग्नेयेशुचयेग्न
येयथिकृतेग्नयेतनूमतेग्नयेवृतपतयेग्नयेवैश्वानरायेतिसाहविष्कृतिष्टिकुर्यात्
अतिपत्रसंस्थायातिपत्रयागश्च एवंदशोपूर्णमासानांसंवसारातिक्रमेपीयमेवे
ष्टिः अतिपूत्रायागश्च अष्टत्रचत्वारः पक्षाः प्रत्येकंसप्तहविष्कामेतामिष्टिंविवि
धायायावत्योतिपत्राः स्तास्तावत्येकंयष्टव्याऽत्येकः सप्तहविरिष्टिकेवनातिपत्नया
गऽत्येकः सफरुविर्निः सहनिर्वापेणापत्नयागाऽत्येकमित्येकः सप्तहविष्का॰ रुमः
मेतांरुत्वायावत्योनिपत्रास्तासांसहनिर्वापेणापत्नयागाऽत्येकमित्येकः स ५२
प्तहविष्कामेतांरुत्वायावत्योनिपत्रास्तासांसहनिर्वापेणयागऽत्येकः अथर्

विषोनुकल्पः द्वीहिपवोसर्वत्रमुख्योतदलाभेषियंगवः तदलाभेश्यामाकता
वारोतयोर्नीवेवेणुतंडुलाः तिर्यमलाभेनोजनयोग्यमविरुद्धंदेवतायोग्यंव ग
व्यमाज्यंमुख्यंतदभावेमाहिषंतदभावेऽजंतदभावेआविकंतदभावेतैलंतद
भावेजतित्वः तंपोः स्नेहोतपोरभावेकोसुंभसार्षपोनपोरप्यभावमधुकादिवी॰
जोऽवानाभिरिकेलात्विकपालसंभवावायाहाः एतेषामप्यभावेनंडुलपवान्य
पिष्टकल्केनसंभरत्याज्यप्रयोजनंकुर्यात् आज्यप्रतिनिधीनाहनेमिति ऊधः
न्यमथवास्यदधिरास्यात्यपोथवामुख्यगौणघृताभावेहविःस्यात्सित्कर्मणीति
नवनीतमूर्ध्वंमथ्यमानंदध्नः फेनोवाह्यं दध्नंतेडलोदनाग्निहोत्रेकामि॰

तोनवंतिनित्यदोमः पयसैव तदलाभेवृीहिपवो तदलाभेन्येरविरुद्धैर्धान्येर्देमिः त
दलाभेश्यामाकैः तदलाभेजतिलैः होनेर्सज्ञातकरणापादवंश्चेत्संत्रेजयंकुर्या
त् दर्भानवेकुशामुख्याः तदभावेशाराः तदभावेश्वलाः तदभावेमुंगधितेजनइ
र्वाश्यामाकतृणयंवाकुरमूलेक्षुदलानि अथवाशुष्कयवलूलतृणानिवर्जयि
त्वासर्वास्तृणजातयोग्राह्याः कुशाप्रमिनिधित्वेनापालाशाः खादिरोवामुख्य३
श्चः खादिरोद्विविधः श्वेतोरक्तइतिहयमपिग्राह्यं पालाशस्त्रिविधःलोमशाःश्ल रामः
क्ष्णकोलतारूढश्चेति लोमशोमुख्यस्तदभावेयरो पालाशोखादिराभावेतुकपिल्छा
निंबवोधकशाल्मलिकेविदारश्लेष्मातकबिल्वनीतकराजवृक्षकरंजपलाडवृक्षेषि ५३

पाकाइतित्रयोदशवर्जयित्वाइतरेसर्वेग्राह्याःसर्वत्रवक्ष्यीनामलंकारेशुल्कपु
ष्पाणिमुख्यानितदभावेकोरंटकजपाकुसुमवर्जितगंधवद्भिरलंकुर्यात् सर्वत्र
दक्षिणागोर्मुख्यातदभावेहिरण्यवस्त्ररथाश्वधान्यादेयायथाशक्तिदेयो केव
लमूलादिकमाप्यदत्वानित्यकर्मकुर्यात् तवनिलोपयेत् ॥ ॥इतिश्रीनरसिंह
दीक्षितसूनुविश्वनाथभट्टविरचितायांश्रौतप्रायश्चित्तचंद्रिकायांद्वितीयःअध्या
यः ॥२॥ यदिहविद्वानशक्तइदमेवासमस्तदेवयजनं वादग्धंतदाहविधी नच
वर्त्तनादिसर्वमावर्त्तनीयं यद्यद्दग्धंतस्यऊनःकरणादिकंसर्वंकर्त्तव्यं लौकिक
मौर्द्धणिंवासर्वंकर्त्तव्यं लौकिकाग्निनासमुत्पत्त्येदाहेनसंस्पृष्टेषुवह्निषुवेचीष्टिः

यदि हविर्धानादि दाहनवसतीवर्योनष्टाश्चेद्दसतीवरीर्गृहीत्वाहविधानवर्त्म
वमिति बालमंते आचार्यमंतेतुयथाश्रुतंकर्त्तव्यम् आमाहतानां — रता — वा
एवेदमधानिनिर्मायाऊतीरिमाहोत्तव्याः अग्निर्मूर्धेत्यादीधीयदाहेतिषांसर्वेषां
दाहेमिंदांऊतीर्व्याहृतीश्चऊत्वोतंतुमतीष्टिः कार्या एकैकांगदाहेश्वक्रांता
माऊत्वासोमवतीष्टिंकुर्यात् अकेदग्निरग्नेत्वमस्मत्सुर्योमामवीहतिअनुरा
कायाज्ये अक्रीतस्यसोमस्यदाहचौर्यादिनाशोभनाःक्रयःक्रीतस्य रामः
नाशो — सरज्ञिःसमृज्यअवरन् यदिविशोषनाशस्तदाज्यादारफाल्गुनानिया
निः पणयतुलौकिकालाक्षयआदारसंसेकक्षुरन्मितिनामातरं हेमंतेयानित् ५४

र्णीसुत्यंतेतानिफाल्गुनानिदेवतमितिनामतिरं तदभावेश्वेतकाःपर्णीशरवो
धा पलाशपुष्पमध्यस्थावक्रकाःश्वेतकाःपालाशायत्रवृतालनयर्णीशरावः तयो
रलाभेयाकाश्चिदोषध्योऽनिषिद्धाः सोमाभावेशनीकाननिषुणयादितिश्रुत्यंत
रे प्रतीकानामसोमसदृशालताः प्रतिकायाश्चणभावेआदारफाल्गुनामनिषेक
ः एतयोरनिषेधपक्षस्तेनज्ञातः सवनेऽनुद्दतनवनीतंसवुद्दंदंमथितंनाममिश्र
मुच्यते यस्मिंक्रतौसोमनाशेआदाराः फाल्गुनावाअनिश्यंतेउच्छीदिरपिमक्रतु
रग्निष्टोमएवकर्त्तव्यः दृढस्रष्टोपितरथंतरसामाकर्त्तव्यः परावरताक्रत्विजस्तए
वयजंतिनान्वेएकागोदक्षिणा एवंसाप्यपुनर्यागः कर्त्तव्यः यथोक्तदक्षिणाय

दिग्रहीतानोग्रहणंनिःशेषस्कदनेमन्त्रवेशतोयवदार्द्रमरमादायवमतीवरीजले
: संमृज्यजलेनिमिलालतेतेनतन्नक्रहीत्वोतेनपचरेत् ततस्तेनग्रहणेनचतुर्गृहीतं
ग्रहीत्वावावस्यतेविषेमनामत्रितिदशाहोतश्शेषेणजुहुयात् एकस्मित्रेवदेशेयदिग्र
हाःस्कंदेयुस्तेषांपरस्परमष्ट्वात्रसर्वत्रायश्चित्तंकिंतुमामोपदेशान्न्यायेप्रायश्चित्ते
तथाहितत्प्रकारःकथ्यतेउपदेशः अथस्तरणेफलकादिषुसोमश्चेदुपदशेषुवर्ण
द्विधाछित्वाभागमेकमग्नीषेनिधायवमतीषरीजलेःसंमृज्यवमानस्यंराज्ञः आग्रयणं रामः
वृक्षतरंगृहीत्वाग्रयणोदन्याग्रहान्गृहीतमतावावमापदंचसमाश्चयथाश्वर्वगृहीयात् स
र्णस्यशकलांतरंमुखेचमसेनिधायसोमेनसहहिरण्याकृत्वाभिदाकृतीर्जुहुयात् । ५५

नाशेचौर्यायद्यातद्वैरमिघातेसोमप्रक्षयेयादंप्रायश्चित्तं आग्रयणादन्यकलशादि
र्योयःक्षरेद्वमतीवरीजलेराग्रयणेयवधर्यित्वासमग्रासस्तन्नतमेत्रेण आग्रयणस्याक्
रणेद्रोणकलशायोग्रहणंनिःशेषस्कंदनेविधुंदशाणमितिनुक्षांचतुर्गृहीतमन्वारब्धे
यजमानेकृत्वाहोतृचमसेवमतीवरीजलमानीयस्कंत्रशेषंहुतिः सोमेनवर्धतांतस्य
मेत्रस्यदीनदविणमागम्यादितिहोतृचमसमग्नौलेनमिंवतिसर्वान् अतोन्यतये
साहेतिस्कन्नीनुमंत्रणकृत्वामृदादिनादीर्णमुपलिंयेत्तच्चलितंमुस्तिरंस्यायथितस्या
पितेनस्मिन्बर्हिषीत्रेतर्धायहोतृचमसस्थात्रपत्रानीयबर्हिषीउद्धत्यकिंचिदाग्रयण
स्थितंसोमंनिक्षिपेत् प्राजायेस्वाहेतिकृत्वाभिदेहुकुयात् इदंनुप्रातःसवनेमाध्यंदि

नेइंद्रायस्वाहेतिजुहुयात् आहवनीयादिस्कंदेत्पेवांहोमसमुद्रोवितता
वितिचतुग्रहहोमोविशेषः घृतमतस्वंदेदऽध्वमीतीहोमविशेषः आग्नेणस्वं
देद्रोणकलशहोमस्यस्वल्पत्वेपदव्याकाङ्क्षास्थलेतिहोमश्चविशेषः एवमन्यत्र
देषु तत्तद्गृहणमंत्रस्यसर्वार्धहोमोविऽक्षेऽक्षेयश्चाग्रयणादितिविशेषः एंवेवा
यवेतुआवायोन्द्रषशुवियाइतिकृत्वाऽदवायूसुताइतिजुहोति यदिपशास्तादो
तृप्रेषेणान्यप्रेषयेत् तदाग्निर्हिहोतेतेतिस्रुक्वाऽऋतिः यदिब्रह्मणाछंसिनः प्रै
षेणान्यंप्रेषयेन्नरुदाएथवीत्रिहोतेति योतुश्चेजदाअंतरिक्षचतुर्होतेति वायुः राजः
पंचहोतेति अछावाकश्चेद्दषडमाः षड्होतेति आमीध्रश्चेत्रंसप्तहोतेतियदिमेत्रावरु ५६

णादेर्योज्यानुवावयाम्यामन्योयजेत्तेदाप्यग्निर्हिहोतेतिजुहुयात् अध्वर्युयष्ट
यदिवतांजुहुयान्नावदेत्तदायहोदेवाइतिद्वौरष्टहोतेतिआदित्योनवहोतेतिवा
ऋतित्रयंश्रवणेजुहुयात् हवियज्ञेषुयहोदेवाइत्येकैक यदिब्रह्मास्कर्याज्या-
नांवैषाणांवाविद्यिपर्यासस्तदाघातः सवनादिदशात्मकस्यस्यप्रथमहिनीया
हिक्रमेणजुहुयात् सवनत्रयेपिषोडशीग्रहणमंत्रविपर्यासेप्रजापतिविपर्यासो
प्रजापतिर्दशहोतिशस्त्रामेनजुहुयात् सत्रिपर्यायेविपर्यासेनजुहुयात् वाजपेये
त्रिणिविष्टोमेत्रविपर्यासेप्येतत् अग्नेर्यामावित्रिरुक्रमेणस्तोत्रेषुविपर्यासे
प्येतत् तथैवान्यायाज्य यागेजातेसतियस्ययाज्यामयाज्यांजयेत्पागश्वेत्रजात

स्तदातयैवयागः अतदङ्गात्मकेद्वितीयेनहोमः यदिहोमान्यस्ययाज्यपूर्यानेतदाय
स्पयाज्यासयाज्यांजपेत्पशुशास्तायंपतिषेधंवदेन्नस्यात्तावेस्वयमेवयाज्यांवदेत् अ
ङ्गेसर्वत्रदङ्गासकदितीयेनहोमः सवनीयेषुहविष्यसवनीययपशुरोडाशेषुसव
नीयवपायागांगयपेयाजानुयाजेषुपशास्तास्वर्यपेष्यस्वयस्वयमेवतैर्यजेत तदाद्वि
तीयदङ्गात्मकेनहोमः होत्रकाष्टीदिविनिः सष्टादिहोमेषुन्यमंत्रेणान्यश्चेज्जुह्या
तदाहोतृब्राह्मणएकहोतेति एवमाग्नीध्रांतंक्रमेणसंयोजनीयानि अथवाया
तृतिहोमः होत्रकारणंमाहातांयाज्यानुवाक्योक्तोषुनः सम्पयुत्वाजपेत् अत्रहो॥
त्रादिषुयथाक्रमेणएतदङ्गात्मकामिक्रमेणासंसमान् मित्रदेवतायाज्योक्तोषुन

र्यागः तत्रयद्दीदेवादङ्गात्मकाष्टमनमेनुऊयात्चश्वमेधेत्रहोमादिषुम्नाति
रेकोनेदः इष्टकोपधानेषुखंडादिचयनेमति पशुधर्मविलोपेत्रआग्नेयादिषुव
र्णादिलोपेत्राद्वलोपेदङ्गात्मकानुरक्तेनसर्ववादङ्गमेव इष्टकोपधानेषु
खंडादिचयनेमतिपशुवीजाग्नेयोदेवतायेनिर्वपेदुपाकार्योतदात्मनाप्ययथा
देवतयीजयशुंवापुनरुत्पाद्ययजेत् तत्रददङ्गात्मकंदङ्गमंवामिंदाऊतीश्च एत
यागानंतरंस्मरणेसतिइदंप्रायश्चित्तं यागासर्वंस्मरणेयत्रस्मरण्यंतत्रेवतत्कर्म
समाप्ययथादेवंतवीजंपमित्रदेवेतयाज्यासुरोनुवाक्यांपांजुदुत्यात् पशुमप्येते
नुऊजेत्ततत्रदङ्गात्मकंदङ्गमंवामिंदाऊतीजुऊत्वायुनर्यागः यदिप्रादिषात

रनुवाकोपाकरणात्सर्वसर्वेदयः स्यान्नदाउषाः केतुनेनिरुक्त्वामिदाऊक्तिं
श्रउक्त्वाप्रातरनुवाकमुपाकुर्यात् प्रातरनुवकिवाप्रोच्यमानेयदि सूर्योदयः स्यान्नदा
उद्यंनउत्यचित्रं देवानामितिस्तुवाजुरुयात् यदिप्रातरनुवाकेप्रोच्यमानेचंद्रोना
विर्नेवेत्तनवोनवोभवतियमादित्यासोस्तुवाऊतिचंद्रग्रहणेप्येवमेवयद्यग्नाग्निंदे
त्रनायेग्रहंगृह्णीयान्नदानीमोवासुणोस्वहितियहंऊक्त्वाग्नाग्निंग्रहंऊक्त्वामिदैस्तुऊ
यात्ततोदशहोत्राशेषः वाचस्पतेविधेमनामत्रित्यादिनियहंमंत्रकैः सर्वैरेकमेव
जुरुयात् यदिहेवियहोक्तदोषैर्हउष्टवमसेषुवाउष्टषुउष्टमशीतनस्मनिवा
प्राप्तमिंदाऊतिंजुर्यात् ततोग्रहंगृह्णीयात्र वमनानुक्लेयेत् यदिकृतेशुद्धोघोष

ष्टेदवशिष्टंसमानीयतस्मिन्नुहेचमसेद्विरण्यमंतर्धायजलमानीयमिंदैऊक्त्वाते
नजलेनयागलक्षणादिकंकुर्यात् ध्रुवीकृमलेनोपहतंपात्रेनिरस्यपात्रांतरंसंपाद
येत् तत्रमिंदैः अथसवनकालातिक्रमप्रायश्चित्तं मेहरात्रमारभ्यसूर्योदयानं
तरमष्टौनाडिकाःप्रातः सवनकालः ततोनाडिकामध्यंदिनमततोष्टौतृतीयस
वनस्य अग्निमूढेतिप्रातः सवनकालातिक्रमेमध्योयज्ञइतिमाध्यंदिनकालातिक्र
मोजनस्यगीर्णइतितृतीयसवनमाध्यंदिनसवकालातिक्रमप्रायश्चित्तीनतृतीयस
वनकालतिक्रमप्रायश्चित्तं अग्निहोत्रहेएव उच्चैरोदुश्चिन्नोःप्रातःसवनमाध्यंदि
नसवनकालातिक्रामप्रायश्चित्तंन्नतृतीयसवनंकाकालातिक्रमप्रायश्चित्तं वा

जयेयादिषुप्रवनकालातिक्रमप्रायश्चित्तंनास्त्येव यदिमुत्साद्योषोयरेद्धः स्यान्नदाय
ज्ञत्रंज्ञः तत्रसर्वत्रहोतृनिर्दृत्वाऽनर्याग: तथाचछंदोगानुज्ञासने पदहः कल्प
तेसोत्पमेकाहानामुपक्रमे तत्पनेदपरेद्युश्चेत्तस्यान्तत्रऽनर्यत्तिः इतिछंदोगानुज्ञा
प्तिं यदिसवनीयपशोरतिगंधः स्यान्नदोषोदकैः प्रक्षाल्यसर्पिषाऽभ्युनः अप
येत् तत्रापिचेत्स्यतिगंधः तदापश्चंतरोपाकरणधायश्चित्तमिहपाशुकमेवयुक्ते य
दिसवनीयदर्वीप्रतिगंधदूषितानितान्यस्रुग्भ्युनर्निर्वीर्यः ऋमिक्षायाः सा
न्नाय्यप्रायश्चित्ते पदिस्तोत्रशस्त्रंवाविस्मृतान्यत्कर्मकुर्यात्तदापत्रस्मरणंतद्दामिं
दैर्ऊत्वाऽभ्युनरुपाकुर्यात् यदाग्नेयेऽष्टप्रतिरंजेत्तदामिदेर्ऊत्वाऽतिगतंयथाऽर्वंजपे

सर्वत्रस्तोत्रोयाकरणादियांगपर्यातमंधर्वेवाग्पर्तोनवेत् तत्रवाचमुत्सृज्यविस्रोत्वं
नइतिजपंत् सर्वत्राऽऽवंयागम्नूनातिरिक्तेऽनुरुक्तोऽनादिष्टस्थलेवर्मिदाऽनी
: अथसोमातिरिक्तप्रायश्चित्तं उच्छ्रयद्दोमात्साकुचेत्सोमोतिरिच्यतेतदातिरि
क्तंसोमंवमसेषवनीयजयेत् ततोपिचेत्सोमातिरिक्तः अध्वर्यवसायागरुम
येतिरिक्तंमर्वजुरुयाव् उच्छेषपर्यापत्रपानंतरमपिचेत्स्यातः सोमातिरिक्तसोमस्रो
त्रवमसादित्रमऐसोममुत्रीयोत्तरवेद्यामासादयति अथाध्वर्युर्नोग्पतोपत्रोयस्मृ
ग्पर्बर्हिषाऽऽदायघत्पादत्स्रवमसमागत्वैऽवावैष्ट्रवंवास्तोत्रमुपाकरोतिगपत्रं
सामनवतिपंचदशस्तोमंएषेतुरुक्होतुः पुरः तंपराऽपरत्सेऽदेवरूरितिज्वस्वा

प्रत्याश्रावेशतिगरंदद्यात् शस्त्रेसमाप्तेचमसानांउद्यशायजसोमातिरिक्तयागंकृत्वा
चमसान्नक्षयेत् एवंमाध्यंदिनसोमातिरिक्तेछ छापर्यायान्वाक्प्रातः सवनसोतिरे
केवदेवतेनापिसोमातिरेकेसोमोऽछ तत्रापिप्रातःसवनदेवसर्वं श्रयंतुविशेषः
गोरीवीतंसानंसांतदस्तोमैःयदितृतीयसवनेतिरिच्यतेतदातिरिक्तसोमेनोछंगृही
त्वोछापर्यायैस्तिनिश्चरंति पचुछेतिरिक्तेतदाषोडशिग्रहणमोऽछंरचतुः कोणंस
मानीयान्तिक्तसोमेत्रातिष्टस्मदृशइंमिदरीवहतः त्रसाविसोमइंइतित्रिनिगृही
त्वामयाधुषितस्यर्यदिरिण्यनषोडशिनः स्तोत्रमुपाकृत्यषोडशिशस्त्रंसमाने
तरंषोडशिनंहृाचमसात् षोडशिमात्रंवनक्षपित्वाउत्तीयमानेस्पानुग्रहिहोतुग्रहम ६०

नृत्रयश्चमुत्रेतातिरिक्तंसोमंग्रानावयेत्यादिद्वादशरात्रिपर्यायेश्चरेत् द्वितीयप
र्यायेमैत्रावरुणस्यचमसमित्यादि तृतीयेब्राह्मणाछंसिनश्चमसमिमिति चतुर्थेछा
वाकचमसमित्यादि एवंचत्वारः पर्यायाः पुनर्होत्रादितोद्विरावृत्तंकरुणायजे
त यदिऋतशेषेणाऋतसोमः संसृष्टः स्यात्राऋतसंसृष्टंसोमंहवनीयेउदीचो
गारानिरुह्याग्नेस्यदिस्थकल्पिषइतिपडृचेनजुहुयात् ननस्तसोमशेषमिंद्राग्नि
पातस्येत्याघत्कामायजमानंनेमोविदिन्निनक्षयेत् ननस्तंयद्यक्षयात्सयथाश्वंवेश
णकलत्रंगृह्णीयात्तयस्यैदेवतायैयोग्रहोगृह्यतेतस्मैतद्धविर्निर्वपेत्तदेवतायैयु
नरपियदिगृह्णीयात्तदाप्येतत्सायंश्चित्रं एवंऋताऋतचमसमंत्रंपिसर्वत्रनक्षण

मनुवर्त्तते एतेषुत्रिषुमिंद्राऽऽजती: यदिऋत्विजामन्यदीयेऽऋत्विजि:संसर्गोदीक्षि
तस्यदीक्षितांतरेणसंसर्ग: प्रीत्वस्तोमेमशस्त्वामन्यत्रमिंद्राऽऽजंती: प्रायश्चित्तं दीक्षि
तस्यकपालाश्चित्रइतिजप: यद्यनिष्पूतेसोमेदृष्टिर्विद्युद्वाश्चेत्पतेयु: तदियंतंद
ध्यत्यस्मेपिपीषत इतिह्यान्यांस्रुक्वाऽऽजतीर्जुहुयात् नित्यनक्षत्रेणमंत्रानंतरमिंदुरि
ऽमसगाइतिमंत्रमनुवर्त्तयेत् यदिसोमयागेऽस्रुक्तेयजमानोम्रियतेसर्वौषध
रुपंदर्विदारुपात्रांकृत्वासर्वौषधीफलशाश्चावीपसर्वमाज्यंजुह्वांसर्वपशुं राम:
हंतरेनिधायपेदेग्वायेषामित्यध्वर्यु: सोमंअध्वर्युवमार्यांतराणियथासंनवसमये ६१
जुहुयु: होतापशावीतावीतीयाम्यस्रुक्रांसन्माजौरीयंगत्वादक्षिणामुखमर्वरोत्री

: शंसेत् ततः पूर्वाग्निंकलशेसमारोप्यानीयमध्यमाग्नौनिधायपेत्मेधिकंकर्म
कुर्यात् महतिनयेपस्थितेप्येवमेकायाऽऽनिरुत्वारण्योरग्नीऋमानारोप्यनयेज्ञा
नेषुनस्तेनैवकृतुनायजेत जरव्याधिदारिद्र्याद्यैराक्रांतदेहस्याऽऽरुस्याग्निहोत्रवि
धिरुच्यते जपांतेऽग्नेयंज्ञियानूरितिद्विस्त्रिरे केकमग्निमान्निधेत् इदमात्मसमा
रोपणं आत्मसमारूढाग्नेर्नियमा: नरवादेत्रपिवेत्रऽपीतनाश्नुमज्ञेत्रस्त्रियंगछेत्
एतत्पर्वमनायदि आपदिमैथुनमज्जनेप्येज्ये हित्वानिपंमनस्वतीजय: सर्वात्म
नास्नुज्ञतेमैथुनेवर्जनीये एतेषो: करणेनभावोयंआत्मसमारूढाग्नेरग्निहोत्रका
लेपवत्स्यामि क्षातकरयाणिरनवम्यप्राम्वदनोग्निहोत्रमेत्राऽऽज्यग्निहोत्रहव्यं

अग्निंसूर्यंवाध्यात्वासकृदल्पंनक्षयेत् ततोबहुनक्षयेत्स्राजाप्तिंध्यात्वाग्नयः ए
वन्नमीरंध्यायेदामरणं यदिवाधिदारि ज्ञादिनिर्विमुक्तश्चेत्तदावरोह्य लोकिकाग्नौ
जुहुयात् यदिहुमुरवोग्निरुद्वायन्नमुत्तमप्रवेत्रूपउखाज्ञरुत्तोयैरालिप्यश्रं
जनादिपरिदानपर्यंतंकृत्वासंमिद्वेयोपंवास्रुवाज्यंतीःस्रुवर्णघर्मस्वाहेत्यादिहेत्य
केसमिधोग्नर्कःपवित्रमित्यादिह्याधाक्षिप्त्वासुंजकुलायादिकुलाजिनंवाचा
नांतंकुर्यात् कुलवाल्लानिद्वनुहिरण्यमितिदक्षिणा सुंजकुलायादिकंनकु राम:
र्याद्वा यद्यामंदीक्षि--रेकेदेशेवकृत्वेतेतदावेश्यावरोनजतेतेष्टिनिएहवनी ६२
येसमिधेस्मादधाति सर्वांगारनाश्रोक्षामवतीकुर्यात्हविर्धानादिदाहोक्तमंत्रे

राजत---वमतीवरीकवराःपात्रेजएकधनावाकलशेसकुंभोष्टकावाज्यावि
श्रर्णपोवाकाश्मयोदुंबर्यास्तुचोत्रसम्पस्थापनादिनादिनाकिंचित्कंनानवेयुः
स्वरस्थानेस्वस्मंत्रेणविधायधायनिमंत्रयतेतोन्नरास्तुर्मेधारयतप्राणंमेधारयतप
धानांमेधारयतपश्नन्मेधारयतप्राणाःप्रजाःपशवःपरासिचेरन्मानआयुःप्राणाः
प्रजाःपशवःपरासिचेरन्मोम्इत्यनिमंत्रणंविधायआपोहिष्टेत्यादिनिसृभिः पू
रयित्वातंमइतिश्रुवाज्यंतिजुहुयात् व्यायत्तेष्टभुपूर्ववस्थानेनिधायस्वेतमंत्रे
णानिमंत्रयेन्नरास्तुर्मेधारयतेत्यनिमंत्रयसृष्टवासत्यप्रतवीनग्रहणं यदिवषालोदु
वरीमुपस्तुत्रेणकलशायरुचमसफलकानंघन्तीनिदासमयानिमित्तानित्रा

हवनीयेनुपहरेत् मन्मयान्पशू नूर्मिन्नीमिमगान्मातामातरमप्यगान् नयास्मयुत्रैः
पशुनियोनोहेष्टिमनितानितिक्षिपेत् फयनेदेवनर्यायाऽत्यादिनाऽयमुत्पाद्यस्वा
नेवेक्षयेत् इष्टिकपात्रनेदेमिदादिगणः इष्टिकामायत्रिभुजोणकलरावमसया-
हादिषुपात्रमंज्ञयाव्यवहरंति श्यश्येमादिषुचमिंदादिरेव पात्रमात्रनेदेएतत्वा
यन्त्रिर्न सोमादिमुहितपात्रनेदेत्तन्नदुरुक्षायश्चिनेनसहेतस्पसमुद्यः पात्रसंज्ञ
पाव्यवह्रियमाणेषुश्यादिषुडुर्गादिर्गणः यदिवसतीवरीग्रहणात्पूर्वमविरस्त
मितः तदादीक्षामुल्कामुपतिधायवसतीवरीर्गृह्णीयात् सुवर्णवाकलमास्यमुखेनि
धायगृह्णीयाव सोमयाज्ञिनोगृहस्थकुलतोवागृहीयात् तत्रमिश्रोऽग्नीतीः प्रायश्चि

त्ते अर्थाग्नेहोत्रोणांसमूस्पहोमः कथ्यते वाङ्मनंगव्याधिप्रवासगुरुकुलवासदेशा
कालावेषम्पऽव्यकर्त्रसंनवमातपितृदोस्थकलआयुपत्रऽववलवह्वाधकेषुस
मस्पहोमः पक्षादोपक्षमध्येकतियत्रोवायक्षस्परात्रौप्रातः एथक्पथगर्क
देवनिमित्तसंभवेःकुर्यात् पक्षमात्रहोमानवापक्षावत्रिष्टकतिययदिनहोमा
नोवासमाक्षःपक्षादि--समासोहोमानां कृष्णपक्षप्रतिपत्प्रायंहोमादित्वतुर्दशी
सायंहोमथर्यंत्वतुर्दशाग्निहोत्रहोमानांतमासः कृष्णपक्षद्वितीयाप्रातर्होम
मावत्प्रामाघाम्पाप्रातर्होमपर्यंतंप्रातरग्निहोत्राणांसमासः आधीनांवाकतिप
यानांवासमासः सर्वान्त्सायंहोहोममारभ्यसायंहोमामानांसमासः प्रातर्होम

प्रारम्भ्यातर्होमानांसमाप्तः तक्रमः वेरुत्क्रम्योर्ध्वादागम्यऽऽदेवक्रूरितिजपित्वाप्रतिपद्यापारभ्याचतुर्दशीमायमग्निहोत्रंतंत्रमस्यहोष्यामीतिसंकल्प्यअथसायंप्रारभ्यचतुर्दशीसायमितिवाकल्पसर्वंपरिषेकोदिकंविधायअमुंनेष्यामीसुक्रेअमुत्रयेतिप्रसृतःचतुर्दशवशावत्यौहमुत्रयेत् समिदेकैवआकृतिऽयमेवसकृदेवसायमुपस्थानं पात्रनादिकमपिश्रुतमेव एवमग्निहोत्रंसमाप्यप्रातःकालेऽथप्रातरग्नीमावास्याप्रातर्होमस्यमस्यहोष्यामीतिसंकल्प्यश्वोक्तविधिनाकुर्यात् एतद्प्रणालोनादालमौहूर्तानकार्यीआश्रद्धानेननकार्यीअश्रद्धापरमाष्यामाग्रहाद्धिपरमामतेति एतदश्रद्धापदंसंहविर्नाश्नातिदेवताऽतिनगर्व ६४

तावुर्यणोक्ते अनाषधेबंकुर्वेसंतुमंतीनिर्वपेत् एतदपिम कृत्वारणेआवर्त्तनेग्नीनांलोकिकत्वमेव पाणांगन्तूतस्विष्टीनामयवारेतुमती अनाषधग्निनाशएवाआषधपिवह्लीनुसज्यउहासमनष्यायजेत् ततःपुनराधानंविधायतंतुमत्योयजेतयजमानःप्रवस्यत्वर्यप्रजांमेगोपायेत्यादिमोपस्थायप्रवसेत् यजमानेस्थिरेपत्न्यपिकदाचित्प्रवसेन्नाग्नीनुस्रुज्यपत्नीयजमानोप्रवसेतां वऊपत्नीमालद्यानंवक्रीनांऽकोपिनैकयासहप्रवसेत् पत्नाप्युक्तोवऊपत्नीकस्यनार्यसाहप्रवासः सक्रमोढमृऽविषयःयजमानेप्रोषितेपत्नीसायंप्रातसोमाल्लनंवक्रीनानकुर्यात् यदिसीमानंमतिगच्छेत्सदाग्नीनांलोकिकत्वमेव यदिपत्नीयजमानोसीमा

नमतिक्रामतः सायंप्रातः तथापिलौकिकेत्वं अत्राधानमेवनसंदेहः सीम्नीवहिः
पूर्वमेवस्थितयोनणुद्दयास्तमयोयदिस्यातांतदाप्याधानं यदिशोषितेयज्ञमानेग
हूविस्रवादिनापत्नीप्रसवेनदाग्निष्टउनसिदक्षिणमनड्वाहंनियुनक्त्याज्यसंस्कृ
त्यपरामिष्यास्कवावत्तुएहीतेतवास्तोस्येतेप्रतिनीर्हिवोस्तोष्यतेशंगमये
तिशुरोनुवाक्यायाज्यायाजुहुयात् नानुवाक्यायाज्य
योःसंधिःपर्णमयीस्कवमवानिक्षिप्यसमंमनड्वाहंनियुज्याध्वर्युरयंतइतिम
मारोप्याग्नीनरणीशकटेनिधायगंतव्यदेशंगत्वाग्निमथित्वाविस्रंसमनस्वत्या
वतुर्गृहीतंकृत्वातंतुमतीष्टिंकुर्यति नात्रशारावदक्षिणा प्रसक्षीग्निन्हरंतःशा

रामः
६५

म्यापरात्पादवीद्योत्सुस्युः यक्कुसेउस्रयोलौकिकाः संपद्यंते तदाधानवमे
लवत्वाउरुषेणक्षिप्तोशाम्यायावदूरगच्छतितावान्देशः शाम्यारासः ततऊर्ध्व
मुलूसनेग्निनदोषः अग्निनितिवक्तृवचनादेकाग्निहरणेममुलूसनेनदोषः अ
सोनेहरणेपिवदोष उलूसनेपियद्यहि नाग्निरस्तमेतिपर्णमयीस्रिक्वातुहोति
स्रुचमःस्रोपरत्समंमनड्वाहंनियुज्यवह्नीसमारोपयेत् दक्षिणाग्नेयामयो
नित्वपक्षेपिप्रकृतारण्योसमारोप्यः नित्यारण्योर्वा उद्देशमस्थलंगत्वाशंथेक्षय
ऽग्नथित्वाऽष्टिंसमापयेत् नात्रमनस्वती केवलपत्नीप्रवासेसायदिशाम्यापरासा
दर्वागार्हपत्नीयतः अंगाराः कीर्णाभवंतिदाऽदंतएकंपरऽतएकमितिसंनत्यस्व

स्थानेनिक्षिप्यऽदंतएकमितिजुह्वयात् एवमग्निहोत्रकालेघंगारणामपक्रमेजुह्
यात्यदिग्रामामात्राद्धिकऽदेशेगारानिवर्धमेत्यादाग्रामाद्वासादग्निःसहव्र
जेत् एवंगत्वायत्रवेसेन्नत्रपाथिकृतीकार्या अन्वादितेषुऽकृतेष्टिसमाप्ण्या
थिकृतीकार्या इष्टिरूपायश्चित्तमजग्निहोत्रोनदग्धंते सोमाधानेसमारब्धे
केवलसोमपागेवारब्धेपत्नीशाल्वापास्थितातद्विविः पत्नीपत्रस्थेचतुर्थेह्नि
स्नातामतीकर्मऽपद्यते अग्नुपत्नीवेदग्नुदीक्षायाः प्रायजस्वमवतितदाया
वन्स्नातानवतितावन्नत्काग्नुदीक्षापिकर्मापिनाग्निहोत्रंजुयात् सादीक्षामे
तरंवेऽज्जस्वलातदावन्नऽपपर्यंतंनस्नानंकिंतुगोमूत्रेणोल्लोदकमिश्रेणोल्लो

दितच्छिस्थितिऽपेतिताध्वर्युणासागोमूत्रेणोल्लोदकमिश्रेणरजोदेशान्वृक्षात्वयेत् न
दीक्षीवंसस्यजेत् अतंतरजोत्वेयेतत्वदेशंछिंद्याद्वा ततस्त्रिसप्तदर्भमुखनानिय
दाविर्मार्जयेत् नक्षीवोनास तेनस्नातानवतिनोदकेः गोमूत्रेणोदकमिश्रेणवतु
र्थेह्निस्नातिंतेनेवदीक्षावस्त्रादीमिनिग्रक्षाम्यस्वायतनेनिवसेदिति कात्यायन
ः पक्षांतरमाहव्रतदोहात्पुरावेऽज्जस्वत्वानवतित्रिदिनंतदाहविष्यान्नानवव
ति व्रतदोहनंतरंवेज्ञातथातऽग्धमग्नुनिक्षिपेत् अहंहविष्यान्नानवति
प्रवर्ग्यंयक्ष्मात्साक्षेत्यहंप्रवर्ग्यंस्यविरामः चतुर्थेहनिस्नानानंतरंप्रवर्ग्यारंभः
परश्वेप्रवर्ग्यंवेन्नथातऽग्धमग्नुनिक्षिपेत् अहंप्रवर्ग्यंस्यविरामः कृत्वाविरमेत् स्नानानं

तरमयरश्वर्णीयसदःकुर्यात् मंत्रैर्वेदीक्षितवाचंयच्छेतिसायंप्रेषेनयत्रीसहित
स्य एककरूनदोहानंतरंवेऽजस्वलानवतितदातांविहायांवनथस्तोनपर्यं--कुर्या
त् स्नानानंतरंचतुर्थदिनेचनूथकर्त्तव्यं सत्याहेवेऽजस्वलातदातांमार्जनीयेय
मिन्नितेसिकतांविकीयतत्रविज्ञेवेयेन सुत्यासमाप्तोचतुर्थदिनेस्नानानंतरंमवन
थकुर्यात् एवंश्वस्तायात्रियदशाहादिसूतकनिवृत्यनंतरंसर्वयोजनीयं स्वयंक
र्मकर्त्तुवशक्तश्चेन्नदासुतोवाब्रह्मचारीवान्यः स्वयंयजमानोवामंत्रैमोत्रंजयेत् स्व
स्मन्वारंनणीयापामिष्टोवत्रतोयनयनाऽध्वंवेऽजस्वलातदातांविहायान्वारंनणी
यांसमाप्ययस्मान्वारंनणीयातत्कर्मकुर्यात् विकृतेष्टिषुयाशुकेषुव्रताऽध्वंवेऽस्व

रामः
६७

स्नातदातांविहायसमापनीयंकर्म उपक्रांतमग्नीहोत्रादिश्रौतंकर्मार्यार्यामनुमसं
कुर्यादेव तथाचगोपालः प्रक्रांतमग्निहोत्रादि पत्नीतंकर्मवोदितं आर्त्तवंजिनु
तांनार्यांविहायकुरुतेद्विजइति औपासनयाकयज्ञदीक्षादानाधतिनिश्रजनंदेवावै
नादिकर्मपियत्नाक्रतुमत्यांकुर्यादेवः यक्रयवसथेक्रियत्नीक्रतुमतीदातांविहाय
दर्शश्रीर्णमासोकुर्यात् एतुयजमानेगृहस्थितेवेदितव्यंप्रोषितेयजमानेव्रतेहनिरज
स्वलापत्नीवेनदापंचमेहनीष्टिः प्रोषितेयजमानेव्रतेहनियत्क्रत्यनंतरंचेदृतुमती
तदोयरुध्वयागः तदोयोक्रमुत्रयत्नमंतर्वेद्यांनिधायपत्नीविनादर्शश्रीर्णमासोसमाप
येत् मंत्रमात्रंसुतोवाब्रह्मचारीएवंकश्चिद्यजमानोत्रयेत् आधानेदक्षिणाप्रतिग्रहास्

वीचेद्जस्रलातदाग्रयोलौकिकाएव सर्वमुस्रुज्यहविरमुष्मिंस्वंधुनः समयांत
रेम्नाधानंकुर्यात्तदक्षिणाप्रतियहानंतरंवेदतुमतीतदोयरुधयागतथाचोक्तं
नदगोपालेन अतागाधानमुध्रेतुदक्षिणायाक्रतुर्यदि ततःकालांतरेकुर्याद्दि
मज्यमकलंबुधः ऊर्ध्वंचेद्दक्षिनणायास्तामफलरुध्यसमायथेदिति एवंसमाप्याग्नि
होत्रारंभनकार्यः चतुर्थदिनेस्नानानंतरंमग्निहोत्रांसमारभेदितिगोपालवच
नात् यदिवाचितनियाज्ञाअपोनश्येपुस्तदावसतीवरीजलंसमानीयपचरणाव
नुर्गृहीतंगृहीत्वाचात्वालसमीपेनिधायसंज्योतियाज्योतिरक्तांसंयजतयतिरिया
ज्ञासंहविरक्तासंशुक्तांशुकेणाज्यइतिचतुसमसंमार्जनंविधायहविर्धानंविनी ६८

यश्चनर्निर्यानंचाचरेत् मिंदादिगणहोमः प्रायश्चित्तं आदित्याग्नेः कृतदारांतरपरि
ग्रहस्याग्निमंमगीविधिरुच्यते वितानायावापमनाग्निमाममक्षः अग्नीनीधास्ये
इतिसंकल्प्यपृष्टनार्यान्वारब्धोयजमानोवह्नीअन्वारोप्यसंनारस्यग्नादिसंवोष
ध्यहोमांतंकुर्यात् औपासनाग्नोसर्वौषधिहोमःततः अधरोत्तरारणिनिष्टयंनंकुर्या
त् अरणिनिष्टपनेनार्याहृयेनान्वारब्धः कुर्यात् ततः पावमनिष्टियंतंकुर्यात् पा
वमानेष्टिंसमाप्यतंतुमतीविधायवित्रेष्टिंकुर्यात् ततस्त्रैधातवींकुर्यात् तस्याश्यो
गपात्रासादनेस्रुवंपद्वयंसादयेत्निर्वायकालेऽज्यविलुप्यांजुष्टंनिर्वपामीतिचतुरो
मुष्टीन्व्रीहित्रिरुप्यचतुरोमुष्टिंस्रुवात्रिरुर्वयेत् उत्तानान्सुकपालान्सुपधायघिमं

यवनंविधायापिष्ट[redacted]
यनंकुर्यात् ततःपिंडातंविधायत्रपःणामनिमज्जोतंकुर्यात् पुरोडाशानामुत
रतःस्थालीकुर्यात् ततःप्रथमस्योदिमयमधिश्रित्यत्वंयाहयेत् ततःशकृत्पि
ण्डयपुरोडाशात्रमवेद्दीन् ततःपर्याग्निकरणमग्नेर्मिर्वायपूर्वकंकुर्यात् देवो
वःसविताप्रायपयतुवर्षिष्ठेऽधिनाकेपृथिव्याऋषि वस्तनुवं मीतिधार्के ऋग्द
वानिरक्षस्व दर्भे सेङ्खणाप्त्यध्वं इत्यृदेर्यथासंनवंकर्माणिविधायतंडुलार्पिष्टं राम:
सनातनंपिष्टद्वयमानीयसंस्कृत्वनद्वयमेकीकृत्यांगाराधिपेवेनाघारहुत्वाजना
तीकुर्यात् स्योमंवःसदनंतस्मिन्त्सीदतामृतेऽतितिष्टतयवानांमेधाःसुमनस्य ६९

मानाःसप्रजस्पोतिषोविज्ञातमदतइंद्रियाय रवमद्ध्वत्वमद्ध्वमुरूपंवोवस्मिर्द
पश्यनांतेजसेंद्रादित्सुन्यांजुष्टमधिधारयामिइत्यादितत्रोहःपुरोडाशस्य
मुद्वास्यआर्द्रीःप्रथमस्तवोनुवनस्यगोमारःयेवश्यात्मानःपशुषप्रतिष्ठास्थानद्ध्वइ
त्कहेनसमंजनं त्वसोम्येइतिधायो आजुहोताऽवस्पतेत्यस्यास्थानेऽग्नयीत्रीते
वाज्ञिनान्नीषधस्थेतिनेवतितंतःवदानंतकुर्यात् मोमेष्टमारुविजिघ्रंमावोहिसि
षनरतमुद्देमनुर्षिजावदानानियःयत्पवदास्यामनमोवोऽस्तुमामाहिंसिंपं श्र
यणीमेरुदेवावदानंयदेवदानोदोवद्यचिन्नोमाकारिर्यतद्ध्राप्यायितोऽत्यूहा
वदानप्रत्यभिघारणयोःसंवांकर्मणाऽऽजिग्युरितिद्वेऽनुवाक्यायाज्ये ततो

न्वाहार्यमामायगवामहस्त्वेवाहिरण्यमाज्याक्तंवामोसवसंधेनुंकनिकटस्थितस्य
वृक्षस्यत्वंददाति अग्नयेहिरण्यमोमायवामः रुद्रायगामितिप्रतिग्रहः इतित्रे
धाविधेष्टिः---तिमिरेमरवसुरतरुफलानिमुञ्चंतंअकरणमयथाकरणंवोरवि
तथपतंडिकैज्ञान ॥इतिश्रीनरसिंहदिक्षीतसूनुविश्वनाथभट्टविरचितायांश्री
तप्रायश्चित्तचंद्रिकायांतृतीयः ॥३॥ चंद्रिकाहोमाधिसमाप्तं ॥ ॥लिषतं श्रा
वंतकानरो गरेः श्रीमत्कालजीप्रसादात् ॥ लिषतंजतीलब्रुहंसेन ॥ ॥ ॥ रामः
॥थात्युपनामकगिरिभट्टात्मजत्र्यंबकभट्टसुतनागेशभट्टसुनुशेषभट्टस्येदंपुस्तकं॥ ७८

॥प्रायश्चित्तचंद्रिकानुक्रमणिकालिख्यते॥ ॥

१ प्रायश्चित्तशब्दार्थः
१ तानिद्विविधानि
२ त्रयप्रायश्चित्तकालाः
२ परिनाया
२ अतिपन्नप्रायश्चित्त
२ सिद्धेषुमंत्रप्रयोगः
२ उपरिस्थितशरवादीनामधः पतने
२ आश्वयुणादिशूनासिसे
३ यष्ट्येभयष्टयोश्चारे
३ शाक्षणीप्रणीतास्वावे
३ कर्मणिमेधादिनारम्भदर्शने
३ अग्न्याधानोत्तरंदर्शयज्ञे
३ यजमानस्त्रिजामकामतोरेतःपतने
३ पिंडपित्तयज्ञलोपे
३ सोमघंगवियर्यासे
३ अग्रहणयज्ञत्रेत्रोर्विभेअग्रहणयज्ञत्रेत्रोर्विभेद
तृतीया
३ यज्ञेनयज्ञेषु
३ यज्ञस्वरत्रेषे
४ कामतोरेतःपाते
४ हविष्यनप्रोपाते
४ अवदानवैकल्पे
४ प्रयाजादिक्षत्पासे
५ अंगाकरणे
५ प्रधानोत्तरंस्मरणे
५ याज्यानुवाक्याव्युत्पये
५ ऋचर्यपविग्रादिनाशे
५ पुराप्रयाजावबहिः परिधंगारपतने
५ पिंडपित्तयज्ञप्रयाजांगाकरणे

५ अज्ञातकरणे
५ इध्मादीनान्यूनातिरिक्ते
५ हविःस्कंदने
५ आज्यसान्नाय्यस्कंदे
५ कपालन्यूनाधिक्ये
५ हविषोऽपक्वे
५ हविर्दीर्णे
५ हविरुत्लेके
५ हविषःसंस्रावे
५ हविषः पतनेस्फोटने
५ ऋग्लोपे

६ यजुर्लोपे
६ सामलोपे
६ सर्वलोपे
७ उरोडाद्यापतनेस्फुटने
७ उद्वासनकालादन्यत्र
७ अग्नौक्षिप्तहविःस्फुटः
८ प्रधानानंतरंहविषोधःपतनेऽथ नत्वरयाकर्मणिस्फुटने [ज्ञानेना]
८ हविर्दीर्णे
८ आज्यहविर्दीर्णे
८ हविर्विस्मृतेनष्टे

८ लौकिकदेवतास्थानेअनाग्नौसुलोपे
८ अनाग्नौलौकिकरूपलौकिकाग्न्याःस्मरणे
८ आसादनोत्तरंस्मृतौ
८ अनुद्धृतात्रअनाग्नौसुलोपे
८ तस्मात्तरोर्नुवाक्योच्चारे
८ प्रागवदानात्स्मृतौ
८ अवदानोत्तरंस्मृतौ
८ स्विष्टकृदनंतरंस्मरणे
८ समिष्टयजुर्ध्वंस्मृतौ
८ दोहपर्यंतसोमेप्रयाजानुसुलोपे
८ पत्नीव्युपाकरणेअनाग्नौसुलोपे

९ संज्ञपनोर्ध्वंस्मरणे
९ स्विष्टकृदनंतरंस्मरणे
९ अविदाहादिनापशुनाशे
१० पिपीलिकाभक्षणेतो
१० साम्राज्येवत्साःसर्वपिबेयुः
१० प्राप्तदोहवत्साःसर्वेपिबेयुः
१० सायंदोहनाद्यो
१० प्रातर्दोहनाद्यो
११ उभयदोहनाद्यो
११ साम्राज्यस्कंदने
११ अश्वाश्वसिक्तस्कंदने
१ साम्राज्यंकीटोपहतंसाम्राज्यो

१२ यागकालेकीटोपहतं
१२ यागायागकालेऽपहृतं
१२ समारूढोग्निरुपरुद्धेऽग्निरोध
१२ आत्मात्मद्वोवरिनुन्नेत्र
१२ आधीनांश्रुस्रुस्पर्शो
१२ विष्णुक्रमोपहतायथाः
१२ अग्नीनांरजस्वलास्पर्शो
१२ खंडादादिस्पर्शो
१२ अन्याग्निपुरायागेकृते
१२ लौकिकाग्निसंसर्गे
१३ विहितकालाकरणे
१३ परिधिन्यूनपरिवेसास्पर्शो

१४ शूद्रादीनामंतरागमने
१४ म्लेच्छादीनामंतरागमने
१४ कर्ममध्येअनाद्यंतरागमे
१४ चतुष्पदाद्यंतरागमे
१४ अग्नेकदेशापहरे
१४ अग्निरुपशाम्यतिं
१५ अनुद्धृतेहवनीयेस्तूर्यस्ते
१५ अनुद्धृतेहव-रेवरुदेये
१५ अनुद्धृतेदक्षि-उदयास्तोवेत्र
१५ अन्यार्थंयदर्थंमुद्धृतंतदर्थंपुनम
१५ उद्धृताहव-आग्नीधाऽपक्षाग्नौ [शाले]
१५ सूर्योढतोऽन्याग्नाउत्तराऽतिहोमात्रा
गग्नि-

१६ अग्निहोत्रीगोरुक्थविशेषः
१६ उद्धमानंपयःस्कंदेत्
१७ उत्तरोत्तरंस्कंन्ने
१७ आकृतिप्रमाणान्यूनस्कंदे
१७ अधिश्रितेषूत्तरयोरुत्तरयोर्ने
१७ दर्विकीटयाते
१७ दर्विहविष्टयाते
१७ पूर्वोक्त्यनंतरंस्कंन्ने
१७ दर्वीविस्रस्योत्तरहोमे
१७ स्कंदीस्त्रवेत्
१८ गार्हपत्येनीयमानंहविरमेध्यं
१८ अनोपदिलौकिकेपरेमेध्यं
१८ अथदर्शपूर्णमासाभ्यां
१८ कल्पिगजावे
१८ एकाधर्यवप्रायश्चित्त
१८ एकाधर्यवप्रकारः
२० समारूढेषुग्निषुअग्निहोत्रदर्शपूर्ण
२० मासातिपन्नप्रायश्चित्त
२० मुख्यकालातिक्रमेगौणकालेयागः
२० दर्शपूर्णमासातिक्रमे रुद्रतिक्रमे
२० र्योणीमासेतीते
२० ऊनयातिक्रमे
२० अरणीनीलंम्यातां
२० अरण्यमेध्यस्पर्शे
२० समारूढोमरारणिनाशे
२० अग्निमत्वेरणीनाशे
२१ समारूढारणीमाशे
अग्निमत्वेरणीनाशे
अग्नित्रयनाशे
सर्वेषुनष्टेषुउदयास्तमनात्वाग्न
स्पर्शेऽकृते
समारूढेषोमध्यमानोदयास्तो
आहृताग्निषुदर्शपूर्णमासकल्पेन
अजकलीयिहोत्रं
विप्रयाणावसुवा
दक्षिणाग्निनाशे
आहवनीयनाशे

सभ्यावसथ्यनाशे
आग्नीध्रीयनाशे
औत्तरवेदयग्निनाशे
शालामुखीयनाशे
सुराणगार्हपत्यनाशे
उद्धरणकलशगार्हपत्यनाशे
अजस्रगार्हपत्यनाशे
युगपत्गार्हपत्याहवनीय
दक्षिणाग्नादवनीयनाशे
पैत्रकाग्निषुएकद्वित्र्यादीनां
दाहार्थंसंसृष्टनाशे
अग्नेोहितग्निनाशे
सवनगताग्निनाशे
शालामुखीयोत्तरवेदिकनाशे
शालायाग्नीध्रीयनाशे
व्याहृत्यादिपक्षाः
धिष्ण्यपशामितगोवित्रयशेत्मुका
दिनानाशे
ब्रह्मोदनाग्निनाशे
आग्नेोत्रात्वाग्निनाशे
याज्यानुवाक्यामोहेयजमानस्य
यजमानमंत्रेषुमोहः
कृतानुमंत्रणानि
विकाराः
मृगारेष्टिः
पवित्रेष्टि
नक्षत्रसत्रं
आश्वयणानुकल्पा
एककपालःऊतूपरिवर्तते
उपाकृतपशोःक्रंदनाशे
नक्षत्रसत्रसमाप्तिः
पशुलक्षणानि
वपानाशे
पशोरवदानानाशे
अप्रंसनाशे
वपागादिस्कंदने

४५ वमनेनिष्ठीवने
४६ रेतःस्कंदने
४६ मूत्रपुरीषोत्सर्गे
४६ अक्रंदने
४६ फेनेनिर्गते
४६ स्विदे
४६ ऊर्ध्वमुद्दर्शने
४७ यदिवर्षतिधावेत्
४७ गुरुमुच्चरतनेगच्छे
४७ अनादिष्टप्रायश्चित्तं
४७ हविरन्यवस्कन्नःस्कन्नादौ
४७ कृत्तिगाधन्यधाकरणे

४७ अनादिष्टप्रायश्चित्तं
४८ पात्रनेदे
४८ मृन्मयपात्रनेदे
४८ अनुपदिकपालनेदे
उपदितकपालनेदे
स्त्रीलिंगिनाशे
स्रुचानाशे
कपालनाशे
दर्शपूर्णमासयोःकालातिक्रमे
आग्रयणेष्टिकालातिक्रमे
चातुर्मास्यकालातिक्रमे
पशुकालातिक्रमे
सोमकालातिक्रमे
चातुर्मास्यपशुसोमस्थानेवै
श्यानरी
वह्निसत्वेषण्मासमहोमे
षण्मासदर्शपूर्णमासाकरणे
आग्रयणचातु॰षण्मासाकरणे
संवत्सरहोमातिक्रमे
दर्शपूर्णमा॰संवत्सराकरणे

दर्शपूर्णमासयोःकालातिक्रमे
आग्रयणेकालातिक्रमे
चातुर्मास्यकालातिक्रमे
पशुकालातिक्रमे
सोमकालातिक्रमे
चातुर्मास्यपशुसोमस्थानेवै
श्यानरी
वह्निसत्वेषण्मासमहोमे
षण्मासदर्शपूर्णमासाकरणे
आग्रयणचातु॰षण्मासाकरणे
संवत्सरहोमातिक्रमे
दर्शपूर्णमा॰संवत्सराकरणे

अनवस्तारपक्षाः
अनुकल्पाः
सोमिकप्रायश्चित्तानि
सद्योहविर्धानादिदग्धे
हविर्धानदाहेनवसतीवरीनाशे
आपीध्रीयदाहे
शकीतसोमदाहेत्रोवा
यदिविश्रोभनाशाः
सोमाजावेशतिका
गृहीतग्रहणेनिश्रोषस्कंदने
यूपैकदेशस्कन्ने
नाशेउपघातेवा

आग्रयणेश्रोणकलशविपर्यये
होतवमप्रस्कन्ने
आहवनीयादिस्कन्ने
स्रुतनस्कंन्ने
आग्रायणस्कंन्ने
ऐंद्रवायवस्कंन्ने
प्रेषास्तूपेवन्प्रेषयेत्
ब्राह्मणाछंसिप्रेषे॰
पोतृप्रेषेषन्॰
अच्छावाकप्रेषे॰
आग्नीध्रप्रेषे॰
मैत्रावरुण॰यजमानुवा॰

अध्वर्युर्यष्टव्यामुत्काय्यो
ऽविर्यते
प्रज्ञास्कर्यान्याप्रैषविपर्यये
सवनत्रयेषोडशिविपर्यये
वाजपेयेऽग्निष्टिविष्टान्यविष
आसोर्यामान्यस्तोत्रविपर्य
अन्ययाज्ययागेजाते
यागेनजाते
प्रज्ञाक्रमःप्रेष्याजावे
सवनीयहवि-पुरुषयागहो
• मृकादिघ्नन्यकृत्कंध
न्येनहोमकरणे

नित्रदेवतायान्योक्तिश्नर्यागः
इष्टकोपधानेखंडवयने
अनाग्नेयेष्वपूपकरणे
• याज्यानरंस्मरणे
यागात्पूर्वस्मरणे
प्रातरनुवाकोपाकरणात्पूर्वम्
• यैंदिये [दृ]
प्रातरनुवाक्येोच्यमानेसूर्या
प्रातरनुवाक्येवंप्रजाविनीये
अनाग्नेयेग्रहग्रहणे
हविदोषैर्ग्रहोऽष्टे
ऋतेषुदोषदृष्टौ

सर्वोक्तमलोपहुतपात्रे
सवनकालातिक्रमे
उक्थषोडशिग्रहोः तृतीयसवना
तिक्रमप्रा० नवाज्येयेनसवनः प्राय
यदिपरेद्युःसूत्याहोने
सवनीयपशोःप्रतिगंधे
सवनीयहवीविष्टतिगंध
दूषितानि
शस्त्रस्तोत्रविस्मरणे
स्तोत्रेप्रतिगिरनवेत्
सोमातिरेके
उक्थ्यग्रहणप्रत्याक्र

सोमातिरेके
मध्यंदिनेसोमातिरेके
तृतीयसवनेसोमातिरेके
उक्थ्योतिरिच्येत
ऋतशेषेणऋतसोमसंसर्गे
ऋत्विजामन्यर्त्विक्संसर्गे
अनिष्टेसोमेरक्षुद्रकपाते
प्रास्थेमहानयप्रासो
जरादियुतस्याग्निहोत्रविधि
आत्मारूढाग्निहोत्रविधिः
आत्मारूढाग्निनियमाः
व्याधादिमुक्तावरोहणं
ऋक्षुखग्निरुद्धायेत्

आसन्येकदेशेनष्टे
हविर्धानादिदारु
चषादिनेदमृन्मयनेदेचषूयनेदे
• एष्टिकपात्रनेदे
सोमसहितपात्रनेदे
वसतीवरीग्रहणप्रागस्ते
अग्निहोत्रसमांसविधि
आधादिसमासेतत्समती
अग्नाधप्रविनाशः
यजमानेऽवासोपस्थानं
प्रोषितपत्न्यग्निप्रवसेत्
यज्ञपत्नीकस्यैकयाजवाम
प्रोषितपत्नीसोमानीयात्

धपतीयादौकिकत्वं
उभयोःसोमातिक्रमोधानं
प्रोषितेयजमानेनाङ्गेन
दिनापस्याअपिग्रासः
यत्सक्थ्यग्रिरुत्तरेग्राकृत्ता
ग्नापरासाल्लोक्षुसेत्
यद्यक्षुसेत्तदाधानं
केवलपत्नीप्रवासेऽक्
ग्नापरासादग्निविकरे
अग्निहोत्रेअंगारातिक्रमे
ग्नापरासादग्निकेग्रिपाते
अचाहितेयोगाग्निरु-
सोमाधानेकेवलसोमे

Digitized with financial assistance from the Government of Maharashtra on 11 June 2017

पत्नीरजस्वला
दीक्षायाः प्रायणसि
दीक्षोत्तरंरजसि
पक्षांतरं
व्रतदोहात्प्रायणसि
व्रतदोहानंतररजसि
प्रवर्ग्येयक्रमाप्रायणसि
प्रवृत्तप्रवर्ग्यरजसि
स्नानोत्तरंमवत्यथ
स्तत्पाहेचेद्रजस्वला
एवप्रसूतायां
स्वयंकर्मकर्तुमशक्तौत

अन्वारंभणीयायांरजसि
विकृतीषुपाशुकेव्रतो
र्ध्वरजसि
उपक्रांतरजसिकुर्यादेव
ओपवसथेन्हिरजसि
दीक्षितेयजमानेव्रत्येहतिरक्त
दीक्षितेयजमानेव्रत्येहनि
संकल्पोर्ध्वरजसि
आधानेदीक्षणादानात्पूर्व
रजस्वलायां
दक्षिणाप्रतिग्रहोर्ध्वरजस्वलायां
यदिवादितनियमाधानंनश्येयुः

आहिताग्नेरग्निहृदयसंसर्गविधातेवा
येष्टिप्रयोगः

॥इतिश्रायश्चित्तवैदिकप्रयोगे
का सेशर्णः॥